

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDARBEJDET AF

HARALD WEITEMEYER

II. BIND

FREDERIKSBORG AMT
KØBENHAVNS AMT
HOLBÆK AMT

KØBENHAVN 1920

G. E. C. GADS FORLAG

(OSCAR GAD OG FREDERIK GAD)

Ods Herred.

Sognene: Rørvig, Odden, Højby, Vig, Asmindrup, Egebjærg, Grævinge, Asnæs, Faarevejle, Vallekilde, Hørv.

1610

Ods Herred, det nordligste og næststørste Hrd. i Holbæk Amt, grænser mod S. til Skippinge og Tuse Hrd. og er ellers omgivet af Isefjord og Kattegat. Før Lammefjordens Tørlægning, hvorved Herredet har vundet 3450 ha, var det kun forbundet med det øvrige Sjæll. ved en noget over 2 km bred Landtange. Herredet, der er Sjællands nordvestligste Halvø, har en meget uregelmæssig Form, idet det udsender mindre Arme omtr. i alle Retninger: en Halvø mell. Lammefjord og Nykøbing Fjord (tidl. endnu mere markeret ved den fra Lammefjord mod NV. indtrængende Sidinge Fjord, der nu er udtørret, og hvorved der er indvundet c. 690 ha), Halvøen Nakkeland mell. Nykøbing Fjord og Isefjord, Halvøen mell. Isefjord og Nyrup Bugt (Rørvig Halvø), Sjællands Odde med Gniben, der afgrænser Sejerø Bugt mod N., og endelig Ordrup Næs, der gaar ud i Sejerø Bugt og lukker for Neksø Bugt mod N. Udstrækningen fra S. mod N. til Kattegat ved Klintebjærg er c. 22 km; Bredden er meget forskellig, idet der mell. Ordrup Næs og Isefjord er c. 23 km, nordligere indsnævres Bredden til c. 11 km, og mell. Gniben og Korshage ved Indløbet til Isefjord er der i lige Linie c. 32 km. Herredet har en Del Skov, især paa Østkysten (i alt 2488 ha), hvoraf største Delen er Statsskove, „Ods Herreds Skovdistrikt“ (1759 ha). Der er kun faa og ubetydelige Søer. Jorderne er som Regel ud mod Havet sandede, ind mod Fjorden lerede og gennemgaende bakkede, idet et Bakkeparti forgrener sig fra Sjællands nordvestlige Hovedvandskel og gaar gennem Herredet; ved Dragsholm er det rigtignok kun c. 4,5 m, men straks efter hæver det sig til en betydelig Højde i Vejrhøj, 121 m. Mellem Bakkerne er der flere Steder Moser og Kærstrækninger samt Lavninger, der tidl. har staaet under Vand og saaledes adskilt Landet i flere Øer. M. H. t. Frugtbarheden er det det mindst frugtbare Hrd. i Amtet, idet der i Gnmst. gaar c. 13 $\frac{1}{4}$ Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. Det saml. Areal udgør 34,130 ha (c. 341 km²), deraf Vandareal 785. Ager og Engs Hrtk. og det halv. Skovskylshrtk. udgjorde $\frac{1}{2}$ 1905 4221 Td. Folketallet var $\frac{1}{2}$ 1916 19,227 (1801: 7844, 1850: 12,141, 1901: 17,149). I Herredet ligger Købstaden Nykøbing. I gejstl. Hens. danner det eet Provsti med Skippinge Hrd. (se under Skippinge Hrd. p. 530).

Ods Hrd., i Vald. II's Jordeb. kaldet *Odzhæreth*, hørte i Middelald. til Sjællands Vestersyssel, sen. til Dragsholm Len og fra 1660 til Dragsholm Amt (se videre p. 396). — Skovene er Rester af de store Skovstrækninger (især Eg og Hassel), der har opfyldt en stor Del af Herredet. Jordegodset i Herredet (undt. i Faarevejle, Vallekilde og Hørv Sogne) har fra ældre Tid været Krongods („Ods Herreds Gods“) og udgjorde endnu ved 1850 henved 3000 Td. H. og c. 17,000 ha med Hovedgde, Bøndergods, Skove m. m., men siden den Tid er det altsammen bortsolgt paa Skovene nær. III. kgl. Res. af $\frac{9}{2}$ 1848 blev det kgl. Godskontor i Nykøbing oprettet til Amtstuekontor (nu Skovkassererkontoret) for de 8 førstn. Sogne i Herredet, der før hørte til Domænegodset.

Med sin i ældre Tid stærkt indskaarne Kystlinje og sine dybe, lune Fjorde egnede Hrd. sig ret for den ældre Stenalder's Fisker- og Jægerbefolkning. Affaldsdynger og andre Bopladsler langs Kysten vidner derom. Ogsaa i den yngre Stenalder var Egnen et yndet Opholdssted. Baade træffes mange store Stengrave, deribl. enkelte prægtige Jættestuer, og der foreligger et betydeligt Antal Oldsagfund. Hist og her ses det dog, at Terræn beboet under den ældre Stenalder er uden Efterladenskaber fra Kulturperiodens senere Del, saaledes især visse lavtligg., flade Kystegne. Fra Bronzealderen hidrører

Hovedmassen af de c. 800 runde Gravhøje, der kan paavises mest i Hrd.s højtliggende Del, hvor de strækker sig paa Bakkerne lige fra Højdedragenes Begyndelse i Faarevejle S. og videre mod NØ. og N. Mere ell. mindre blottede for Høje er derimod de lave Strækninger i Faarevejle S., i Egebjærg, Asmindrup, Nykøbing og Odden S.; naar der dog hist og her i disse Egne forekommer Smaasamlinger af Høje, maa disse formentlig delvis tilhøre den senere Bronzealder. Paafaldende er det derimod, at Jernalderen med faa Undtagelser kun har efterladt sig svagere Spor i Hrd.; af Guldfund fra denne Tid haves saaledes næsten ingen.

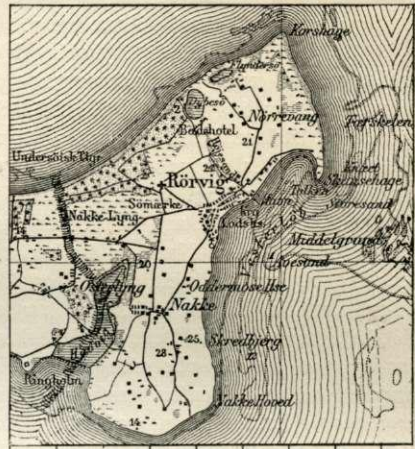
Litt.: J. H. Larsen, Ods Hrd. i „Holbeks Amt“, Kbh. 1832. L. Andersen, Folkesagn og Folketro i Ods Hrd., Kbh. 1918, og s. Forf., Folkeliv i Ods Hrd., Kbh. 1919. — Inderetn. til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser, af J. B. Løffler, og Henry Petersen 1874 (Manusk.).

Rørvig Sogn, Anneks til Nykøbing (se p. 435), danner ved Isefjords Indløb en Halvø el. rettere to Halvøer, *Nakkeland* mod S. og *Nørrevang*, som hver for sig tidl. har været en Ø; Høvig, der før skar ind V. for Nakkeland, er nu inddæmmet og tørlagt. Sognet støder mod V. op til Nykøbing Købstads Jorder og er i øvrigt omgivet af Isefjord og Kattegat. Kirken ligger c. 6 km NØ. for Nykøbing. Kirkebakken, Nørrevang og Nakkeland er højtliggende, for en Del bakkede Partier med overvejende sandmuldede Jorder, men de mellemligg. Lavninger er af daarlig Beskaffenhed, især langs Kattegat, hvor der findes Hede og dæmpet

Flyvesand, den største Flyvesandstrækning paa Sjæll. næst Tisvilde, ligesom der ogsaa er en Del Lyng, især paa den sydl. Del af Nakkeland. For at dæmpe Flyvesandet er der yderst ude mod NØ., kun skilt fra Kattegat ved en Klitrække, 1867 af Staten og Amtet anl. en c. 138 ha stor Plantage (nu ejet af Amtet). Ved Nørrevangs Vestgrænse ligger Flyvesandsvolden „Højsande“ (indtil 21 m), der skal være opstaaet ved, at Sandet lejrede sig langs Vangens Risgærdehegn, der netop anlagdes som Værn mod Flyvesandet; Højsande er til Dels beplantet og af stor Skønhed med vid Udsigt. Langs Kattegat ligger de smaa Lagunesøer Dybesø (indtil 1,7 m dyb) og Flyndersø. Sognet, særlig Rørvig By og Nørrevang, er et meget yndet Sommeropholdssted med en Del Villabebyggelse; ud for Amtsplantagen er der udmærket Badestrand. Til Sognet hører den c. 70 ha store *Hesselo* i Kattegat, c. 22 km N. for Korshage, Rørvig-Halvøens nordligste Punkt.

Befolkning i 1916: 824 (1801: 488, 1850: 685, 1901: 810), boende i 176 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 140 Td.; 47 Gde med 126 og 124 Hse med 14 Td. Hartk. samt 9 jordløse Hse. Ejds. (1916): 2066, deraf Jordv.: 957. Areal: 2436 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 4 ha, Rug 198, Byg 153, Havre 152, Blands. til Mødenhed 45, Kartofler 32, Foderroer 89; Brak udgjorde 168 ha, Grønfoder og Græsning 726, Haver o. l. 35, Tørvemoser 19, Skov 210, ubenytt. 504, Vandar. 32. Kreaturhold (1919): 273 Heste, 1018 Stk. Hornkv. (deraf 489 Køer), 22 Geder, 256 Faar, 520 Svin (1914: 2208).

I Sognet *Rørvig Kirke*, højt og ensomt liggende i øde Omgivelser, og Byerne: *Rørvig* (c. 1370 Rørvik), henved 2 km SØ. for Kirken — 1916: 87 Gde

og Hse og 318 Indb. (1801; 303, 1880: 512, 1911: 354 med flg. Erhv.: Landbr. 104, Fiskeri 42, Haandv. 62, Handel 22, Transp. 42) —, en Skipper- og Sømandsby, med Skole, Kro, Badehoteller, Fællesmejeri, Ml., Brugsforen., Postfunktionærernes Hvilehjem (opf. 1913-14), Gross. Holger Petersens Hvilehjem for hans Personale, Toldopsyn, Baadehavn og Bro (ved Yderenden 3,1 m), Lodseri til de forsk. Steder i Isefjord (Lodsoldermandsembedet blev nedlagt 1917, Tolderens Gd. er fra Slutn. af 17. Aarh.; paa en Bjælke staar: 1681), Telegrafst. og Telefonst.; *Nakke* (c. 1370 Nakke) med Skole og Andelsmejeri. *Rørmose Hse. Nørrevang*, Udflyttersteder. Mellem Rørvig og Nakke et Forsamlingshus (opf. 1912). Ved Dybesø ligger meget smukt *Strandhotellet* (opf. 1907). — Paa *Hesselø* (1231 Esæl) — 1 Gd. og 1916: 16 Indb. — ligger paa det højeste Punkt (20,4 m) et Fyrtaarn, ombygget 1902, hvidt Lynfyr, Fire-Lyn hvert 15. Sek., Flammens Højde 40 m o. H., Synsvidden 17,5 Sømil; Fyrmesterbl. og Telegrafst. *).

Rørvig S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odsherreds Lægekr., Nykøbing Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 12. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en senromansk Teglstenskirke (fra c. 1200) med Hjørnelisener og paa Nord-siden en Rundbuefrise. I gotisk Tid overhvalvedes Kirken, og et Fag tilføjedes i V., hvorover der mulig har været rejst et Taarn, som senere er nedbrudt, og et nyt er tilbygget V. derfor, der atter i 1852 erstattedes med det nuv. Gotisk Vaabenhus i S., nyt Sakristi i N. Kirken er restaur. ved 1870. Altertavlen er fra 1868 af J. Roed: Christus paa Korset med Maria og Johs.; den gl., godt udsk. Altertavle fra c. 1530-40, med Treenigheden og Malerier af Lidelseshist. m. m., hænger i Taarnet; Prædikestol fra 1584; senromansk Kalkstensfont. I Skibet Krucifiks fra henimod 1300. — Paa Kirkegaarden et Ligkapel (Arkt. Iver Bentsen). — Et vistnok helt ugrundet Sagn lader Marsk Stig blive begr. i Kirken 1293 (naar Holger Parsberg ved 1677 siger, at han har set paa Altertavlen afbildet Marskens Lig i fuld Legemsstørrelse med hans to Døtre ved Siden, er det vist en Misforstaaelse af den gl. Altertavle). For øvrigt nævnes ogsaa i en Embedsbog fra 1756 et Bill., som før har hængt i Kirken og forestillet hans Ligfærd). Og ikke mere paalideligt er det andet Sagn, der vel mest har bidraget til at gøre Rørvigs Navn kendt, nemlig „Bruden fra Rørvig“ (se Henr. Steffens, Gesch. Breslau 1824, p. 291, og Thiele, Folkesagn I p. 194), der beretter om, hvorledes formummede Personer fra et uden for Kysten opankret Skib tvinger Præsten (der var ingen Præst i Rørvig!) til om Natten at forrette en Vielse i Kirken, hvorefter Bruden bliver skudt, og de fremmede drager bort med Liget (paa Stedet hedder det endog, at „den russiske Prinsesse“ blev begr. i Kirken).

Rørvig benævnes i Roskildebispens Jordebog fra c. 1370 6 Gange ved sit nuv. Navn, men en Gang forekommer Benævnelsen Ysøørn, antagelig Sognets ældre Navn *Isøre*, som her har faaet Lov at staa. *Isøre* omtales hos Saxo o. fl. som det Sted, hvor Kongevalget fra ældgl. Tid foregik. *Isøre* Havn har man villet finde i Rørvig Bugt, indenfor Skansehage. I Nærheden af Rørvig Kirke skal der i Mands Minde være opløjet Mursten som Rester af Arnesteder, hvilket tyder paa ældre Bebyggelse paa dette nu saa øde Sted, og Sagnet om en „Isby“ her tør maaske ogsaa betragtes som et Minde om *Isøre*. Vist er det i alt Fald, at Sagnet har været beboet i Oldtiden. Store Stengrave kendes ganske vist ikke, og der er heller ikke gjort mange Oldsagfund fra Stenalderen; derimod hidrører formentlig fra Broncealderen de c. 40 Gravhøje, der er paaviste i Sagnet, og af hvilke største Delen ligger paa Nakkeland, hist og her i Rækker paa lave Højdedrag langs Stranden.

Paa Nakkeland mod SØ. i Nærheden af Nakkehoved ligger der en større Banke, *Borrebanken*, hvor der efter Sagnet har staaet en Borg, og der er fundet Murlevninger

*) C. 11 km NNØ. for Hesselø ligger den farlige *Lysegrund* med kun c. 1 m Vand over laveste Sted; 1892 er der paa et Granitfundament rejst en 15 m høj Fyrbaake — hvidt Blinkfyr, Synsvidde over 15 km —, som ved et Urværk passer sig selv, saa at det slukkes om Dagen.

i Grunden. — Paa Skansehage, ved Indløbet til Isefjord, er der paa Bekostning af de 3 Isefjordsamter og Byerne anlagt et Lasaret for Kolerapatienter, der kommer fra Søen; i en Skanse, der stammer fra Krigen 1807-14, er anl. og indviet en Kirkegaard, som dog aldrig er blevet benyttet.

At den helt stenede *Hesselø* allerede har været beboet i den yngre Stenalder, viser Fund af Oldsager og Forekomsten af en større Affaldsdyng, hvori er fremdraget Stensager, Lerkarskaar samt Dyreknogler; det ses, at Sæler dengang har udgjort et vigtigt Fødeæmne her. Derimod kendes ikke Dysser og Gravhøje paa Øen og næsten heller ikke Oldsagfund fra Metaltiden. — Øen har tidl. været i Kronens Eje (i Vald. II's Jordebog nævnes, at her var „Hus“). Under Chr. III og Fr. II holdtes der Hjørde af Heste paa Øen; 1565 tales om Kongens islandske Stod paa Hesselø (Hasselø). Fr. Urne fik 1641 Brev paa Øen; men Staten ejede den i alt Fald atter senere, og først 1871 solgte den Øen for 7-8000 Rd. til en Gaardejer i Ellinge, efter hvem Fam. havde den; 1899 solgte et Konsortium den til Hofjægerm. Holstein-Rathlou til Rathlousdal, der har ladet opf. et Bjælkehus i nord. Stil mod N. paa Øens højeste Punkt (Arkt. M. Nyrop) med Have og Park samt mod S. et Rekreatiohshjem (Arkt. Nyrop). Paa Øen findes to Kirkegde og og mange enkelte Grave fra nyere Tid langs Stranden.

Odden Sogn, største Delen af den c. 22 km lange Landtunge, *Sjællands Odde*, der strækker sig i VNV. mel. Kattegat og Sejerø Bugt og kun er højst 2 km bred. Mod Ø. grænser Sognet til Højby S. Kirken ligger c. 2 km fra Østgrænsen og 18 km VNV. for Nykøbing. De for det meste bak-

kede, men ikke videre højtliggende Jorder (højeste Punkt Hulbjærg, 29 m, med trig. St.) er af højst ulige Beskaffenhed, idet sandede Strækninger, ved Nordvestkysten, og Lyngheder (paa Grænsen ved Højby S.) veksler med særdeles frugtbare Egne, især paa Sydsiden (sort Glimmerler). Paa Oddens yderste Spids, hvorfra der er prægtig Udsigt over Havet til Jylland, og som er meget besøgt af Turister, hæver sig de 3 enkeltstaende Bakker Rævhøj, Kanebjærg og Griben, hhv. 11, 16 og 14 m. Fra Spidsen strækker det farlige *Sjællands Rev* sig c. 8 km mod NNV., til Dels under Vandet. Ved Siden af Landbrug har Fiskeri, særlig af Sild, en Del Betydning, navnlig siden Havnens Anlæg.

Befolkning i 1916: 1074 (1801: 360, 1850: 571, 1901: 897), boende i 241 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 176 Td.; 43 Gde med 139 og 133 Hse med 37 Td. Hartk., samt 12 jordløse Hse. Ejds. (1916): 2145, deraf Jordv.: 1115. Areal: 1661 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 21 ha, Rug 152, Byg 201, Havre 132, Blands. til Modenhed 77, Kartofler 19, Foderroer 123; Brak udgjorde 167 ha, Grønfoder og Græsning 414, Haver o. l. 14, Tørvemoser 13, Skov 34, ubenytt. 240, Vandar. 3. **Kreaturhold** (1919): 331 Heste, 1222 Stk. Hornkv. (deraf 678 Køer), 33 Geder, 244 Faar, 832 Svin (1914: 2943).

I Sognet Byerne: *Overby* (c. 1370 Øfræby) med Kirke, Præstegd., Skole med Forskole, Forsamlingshus, Lægebl. og Ml.; *Yderby* (c. 1370 Vtræby) med Skole med Forskole og Ml. samt V. for Byen Skærvefabr. og Elektricitetsværk, Brugsforen. og Andelsmejeri paa Byens Jorder mel. Yderby og Overby, og ved Nord-

kysten *Odden Havn*, anl. 1907-8, indtil 2,8 m dyb, i Indløbet godt 3 m. Saml. af Hse: *Yderby Lyng*, *Overby Lyng*, *Østervang*, *Parcelby*, *Vestervang* og *Gniben* med Statstelefon og Havn, indtil 4 m dyb. Ude paa Gniben ligger „Lodshuset“ fra den Tid, da der var Lodsstation, men denne er nedlagt, efter at der er kommet Fyrskib paa *Schultz' Grund*, c. 15 km N. for Gniben (hvidt To-Blink hvert 3. Sek., Flammens Højde o. H. 10 m, Synsvidden 11 Sømil). Paa Sjællands Revs Yderrev er der 1896 opf. et 15 m højt Fyrtaarn med hvidt Blinkfy (Et-Blink hvert 15. Sek., Flammens Højde o. H. 14 m, Synsvidden 10 Sømil), og c. 4 km fra Land er der paa Revet en Baake med et 1896 opf. Redningstaarn, 7 m højt, i hvilket der er et Kammer for Skibbrudne med Levnedsmidler m. m.

Odden S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politisk. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odsherreds Lægekr., Nykøbing Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr.' 11. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en gotisk Teglstenskirke fra 14. Aarh. med senere indbygg. Hvalvinger og sentmiddelalderlige Tilbygninger: Taarn, Vaabenhus i S. og Kapel og Sakristi i N. I 1. Halvdel af 19. Aarh. nedbrødes Koret og genopf. noget længere end før, ligesom det ogsaa fik fladt Gibsloft. Kirken er rødkalket. Altertavle fra 1638 med Daernes og Parsbergernes Vaaben; tarvelig Prædikestol fra 1821 med Himmel fra c. 1600; Granitfont. I Taarnet et ældre gotisk Krucifiks. Til venstre for Korbuen Mindetavle over Anna Helene Trochmann, g. m. Præsten Thoneby i Nykøbing, † 1759 hos sin Fader i Oddens Præstegd. I Kirken er 1914 ophængt en Model af Orlogsskibet „Prins Christian“ (Gave fra Sølieutenantsselsk.) og i 1918 en Egetræstavle med Navne paa de faldne. Den mindste Klokke synes at være fra 14. Aarh. — N. F. S. Grundtvigs Fader, Joh. Grundtvig, var Præst i Odden 1766-76.

Paa Kirkegaarden, der omgives af gamle, delvis middelald. Mure, staar et af Kapt. L. Fribert († 1814) til Anneberggd. bekostet Mindesmærke (Sandstenssøjle kronet med en Marmorhælm og omgivet af et Jærngitter) for de danske, der faldt paa „Prins Christian“ ^{22/8} 1808*). Marineminist. lod det forfaldne Mindesmærke istandsætte 1879;

Mindesmærket paa Odden.

*) Paa Søjleens Fodstykke staar paa en Marmortavle flg. af N. F. S. Grundtvig forf. Indskrift:

„De Snækker mødtes i Qvæl paa Hav,
Og Luften begyndte at gløde.
De leged' alt over den aabne Grav,
Og Bølgerne gjortes saa røde.
Her er jeg sat til en Bautasteen,
At vidne for Slægter i Norden:

¹¹/₅ 1883 lod 'Sølieutenantsselskabet paa Willemoes' hundredaarige Fødselsdag opstille mellem to Kuglestabler en Mindesten med Indskr. for ham og hans Kammerater.

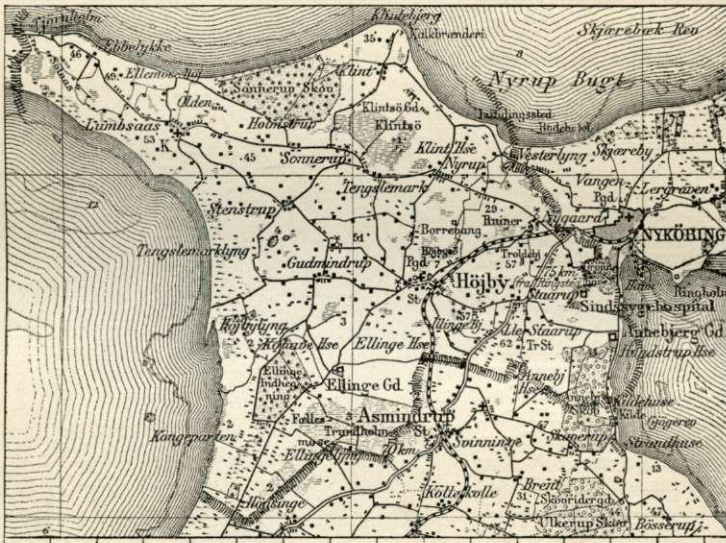
↳ Paa „Kapelbakken“, SØ. for Yderby, har man fundet Tomten af en af røde Munkesten opf. mindre Bygn. samt Menneskeskeletter og Hjerneskalder. Efter Sagnet skal Oddens Kirke have ligget der, før den flyttedes til Overby. — Mod Stranden ved Overby ligger *Borrehoved*.

↳ Sognet kaldtes tidl., saaledes i 17. Aarh., *Odbo Sogn*, sen. *Odby Sogn*. Navnet er vist Indbyggernavn; man har kaldt Befolkningen paa Odden for Odboer.

Sjællands Odde, hvis Natur hører til noget af det ejendommeligste i Landet, har næsten altid isfrie Kyster, hvorfor der fl. Gange er talt om at anlægge en Havn der, hvorfra der skulde være Overfart til den ligeledes isfrie Kyst ved Grenaa.

Der findes ingen Dysser og kun faa Gravhøje i Sognet. Paa Yderby Lyng er gjort Bopladsfund, væsentligst fra ældre Stenalder.

Litt.: C. F. Nielsen, Biogr. Efterretn. om Gejstligheden og Lærerstanden i Oddens Pastorat osv. tillige med en stat.-topogr. Beskr. af O. Sogn, Kbh. 1879 (se ogsaa Anmeldelsen i Hist. Tidsskr. 5. R. II p. 396).

Højby Sogn, det største i Herredet og et af de største i Landet, omgives af Odden S., Sejerø Bugt, Vig og Asmindrup S., Isefjord, Nykøbing Købstads Jorder og Kattegat. Kirken ligger c. 5 km VSV. for Nykøbing. De for det meste lerede, mod V. mere sandede Jorder er gennemgaaende bakkede og højtliggende, især mod Ø., højeste Punkter Troldebjærg, 57 m, Avlebjerg, 59 m, og en Høj ved Lille-Staarup, 62 m, med trig. St. Større Mosestrækninger, som Trundholm Mose, findes navnlig omkr. det nu regulerede Vandløb Fuglebæk. De store Lyngstrækninger er nu for det meste opdyrkede eller beplantede. Den tidligere, c. 254 ha

Danske de vare, hvis møre Been
Under mig smuldre i Jorden,
Danske af Tunge, af Æt og af Lid;
Thi skal de nævnes i løbende Tid
Fædrenes værdige Sønner.

Orlogsskibet Prinds Christian, ført af den kjække Jessen, kæmpede ved Oddens Kyst den 22de Marts 1808 i 3 Timer med 2 engelske Linieskibe [og 3 Fregatter]. Willemoes, Kongedybets Helt, Dallrup og Soland med 69 [61] af menige Mand faldt; Rothe, Top, Ferry, Thosterup og 132 [126] saaredes. Vraget blev erobret, men Danmarks Søhæder stadfæstedes.
— NV. for Kirken, noget fra Stranden, vises endnu Stedet, hvor Vraget ligger.

store Klintesø, ligesom den mindre Højby Sø (og Nygaard- og Pajesø), er udtørret og afgiver en meget frugtbar Jord. N. for Klintesø ligger den smukke, bratte Kalkklint Klintebjærg, 35 m, der tidl. har udgjort en Ø. I Sognet findes betydelige Skove, hør. til Odshrds. Skovdistr., Ellinge Indhegning og den ved Kattegats Kyst liggende Sonnerup Sk., c. 290 ha, anl. 1799, samt en Del af Anneberg Sk. Gennem Sognet gaar Nykøbing-Slagelse Landevej og Odsherredsbanen.

Befolkning i 1916: 3244 (1801: 1498, 1850: 2378, 1901: 2902), boende i 740 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 686 Td.; 135 Gde med 565 og 426 Hse med 89, samt forsk. Lodder med 32 Td. Hartk. og 47 jordløse Huse. **Ejdsk.** (1916): 8036, deraf **Jordv.:** 4702. **Areal:** 6593 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 147 ha, Rug 599, Byg 514, Havre 573, Blands. til Modenhed 373, Kartofler 113, Foderroer 417; Brak udgjorde 500 ha, Grønfoder og Græsning 1818, Haver o. l. 105, Tørvemoser 277, Skov 586, ubenytt. 261, Vandar. 19. **Kreaturhold** (1919): 1065 Heste, 3853 Stk. Hornkv. (deraf 2168 Køer), 226 Geder, 417 Faar, 2235 Svin (1914: 8712).

I Sognet Byerne: *Højby* (1277 Høghby) — 1916: 102 Gde og Hse og 417 Indb. — med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus (opf. 1890), Børnehjem, Elektricitetsværk, Vandværk, Ml., 2 Andelsmejerier, Jærnbanest., Telegrafst. og Posteksp.; *Gudmindrup* (c. 1370 Gudmunthorp) med Ml., Friskole og Brugsforen.; *Stenstrup* (c. 1370 Stenstorp) med Forsamlingshus (det ældste i Ods Hrd.), Polkemuseum, opf. 1912 af Højby Sogns hist. Samf. (Arkt. E. Andersen; Mus., der hovedsagelig skylder Parcellist Lauritz Jensen sin Oprindelse, omfatter, foruden c. 1500 Genst. fra Sognet, en Bondestue), Højby S. Spare- og Laanekasse (opr. 1884; ^{21/3} 1917: Indskud 561,573, Reservef. 49,604 Kr.) og Andelsmejeri; *Holmstrup* (c. 1370 Holmstorp); *Lumsaas* (1231 Lumsas) med Filialkirke, Kapellanbl., Skole, Andelsmejeri, Ml., Brugsforen., Toldassistentst. og Telegrafst.; *Ebbeløkke* (1395 Æbbælukkæ); *Sonnerup* (c. 1370 Sonethorp) med Skole og Skovopsynsmdsbl.; *Klint* (c. 1370 Klint) med Kalkbrænderi (med Udgravn. af Cementsten) og Klintebjærg Landkoloni (opr. 1907 for Frivilligt Drengeforbund); *Nyrup* (c. 1370 Nythorp); *Tengslemark* (c. 1370 Theslemarkæ, 1498 Tengslemarkæ) med Skole, Ml. og Andelsmejeri (Søbjærg); *Nygaard* (1354 Nygarth) med Alderdomshjem (indr. i den tidl., 1878 opf. Fattiggd.); *Staarup* (c. 1370 Statethorp), ved Landevejen, med Skole. Saml. af Hse: *Engmose*, *Lille-Staarup*, *Hundstrup Hse* (1384 Hunstorp), *Ellinge Hse*, *Ellinge Kohave*, *Ellinge Kongepart*, *Ellinge Mark* (med c. 30 Statshusmdshse, hvis Arealer er købt fra Ellingegd.), *Ellinge Lyng* med Skole; *Tengslemark Lyng*; *Tjørnholm* (c. 1370 Thyneholm).

Hovedgaarden *Anneberggd.* har 47,3 Td. H., Ejdsk. 390, Jordv. 280,8; c. 274 ha, deraf Eng c. 47, Skov 7, Resten Ager (Ejendommen ligger dels i Højby, dels i Asmindrup S.; fra Gaarden købtes 1913 Areal til Sindssygeanstalten ved Nykøbing, som senere indlemmedes i Købstaden). Hovedgaarden *Ellingegaard* (c. 1370 Ællinge) har 22,4 Td. H., Ejdsk. 240, Jordv. 138; c. 204 ha, næsten alt Ager. Af andre større Gde desuden *Borgevang*, c. 18 Td. H., Ejdsk. 193, Jordv. 148,5; c. 158 ha, deraf 36 Eng (den udtørr. Højby Sø), Resten næsten alt Ager; *Klintsø*, Gd.; *Ellehøj*, Gd., *Sekshøjgd.* (Arkt. Ivar Bentsen).

Højby S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 10. Lægd. Kirken, hvorved der foruden Sognepræsten er ansat en Kaldskapellan, er selvejende ligesom Filialkirken.

Højby Kirke er en meget anelig Kampestenkirke med Jærnal omkr. Vinduer og Døre, senere overhælvvet. I Hvælvingerne Kalkmalerier fra Slutn. af 14. Aarh., restaur. 1901 af E. Rothe (Dommedag, Hellig Olafs Sejlads, Skt. Jørgens Kamp, Skt. Stephans Stening, Skt. Løye, der skoer en Hest, m. m.). Paa Korets Nordvæg findes fra s. Tid Slægten Finkenows Vaaben. Fra 15. Aarh. stammer Taarn, Vaabenhus i S. samt Kapel og Sakristi i N., alt af Tegl. Kirken blev restaur. i Beg. af 1870'erne. Alterbordspanel med Malerier fra c. 1575; Altertavlen er en trefløjet sengotisk Korsfæstelsestavle paa et Fodstykke fra 1572 med Præstens og Kirkeværgernes Mærker; rigt udsk. Prædikestol fra 1656 af Lor. Jørgensen; romansk Granitfont; paa Skibets Nordvæg et sengotisk Krucifiks; Stolegavlene er smukt udsk. med Aarst. 1555 og fl. adl. Vaaben. Den ældste Klokke er fra 1518. Ved Vaabenhusdøren en romansk Ligsten (uden Indskr.); i Vaabenhusets Gulv Ligsten over Præsten Hans Nyegaard, † 1748 (ogsaa Mindetavle i Skibet); i Skibet Mindetavle over Præsten Eske Bertelsen med oliemal. Portr. og Aarst. 1628 (Lund, Mal. Portr. IX, 106). (Se J. Kornerup, H. Kirke og dens Kalkmal., i Kirkeh. Saml. 5. R. IV; Opmaal. i „Studierejser af Kunstakad. Elever“ 2. R. I).

Til Højby er stedfæstet Folkevisen om „Herr Ebbes Døtre“. Den handler om Hr. Ebbes to Døtre, som under hans Fraværelse paa Pilegrimsfærd lokkes af to Brødre af adl. Herkomst, og som hævner deres Skam ved at dræbe deres Forfødere i Kirken. Visen er desuden stedfæstet til tre Steder i Jyll. og kendes ogsaa fra Island. Til Højby i Ods H. stedfæstes den af Lægen P. Deichmann 1691, der ved sin Opskrift af Visen anfører, at Sagnet endnu lever i gl. Folks Tradition i Højby, og at man paaviser den Høj, paa hvilken Søstrene i syv Aar forrettede deres Gudstj., medens Kirken var i Ban. Peder Syv anfører, at Hr. Ebbes Døtre boede paa Burø i Højby S., og at der i Højby Kirke fandtes malet et Bill. med Hr. Ebbes Døtre liggende med Afladsbreve paa Sengen, og med Faderen, der kommer krybende til Paven og faar ophævet det syvaarige Interdikt, som havde ramt Kirken paa Gr. af Misgerningen. Naar Stedfæstelsen til Højby — der sikkert ikke er mere berettiget end alle de andre Stedfæstelser af Visen — vandt saa stor Tiltro i sen. Tider, skyldes det især Erik Pontoppidan, som i sin Kirkehist., Dske Atl. m. fl. St. udpyntede Sagnet og forsynede det med Aarstal og Pave-navn m. m., saa man antog det for virkelig Historie. Man har endog paavist det Sted, hvor Gudstjenesten holdtes i de 7 Aar, efter nogle i et Kapel Ø. for Højby paa Helene-el. Ellingebjerg, efter andre V. for Byen ved Lumsaas; ved dennes østre Byskel er der fundet Munkestensmurværk, men det har vist sig at være af en Teglovn; den ovenfor ligg. Del af Bakken kaldes endnu „Kirkebakken“. (Svend Grundtvig, Danm. gl. Folkeviser IV, p. 118).

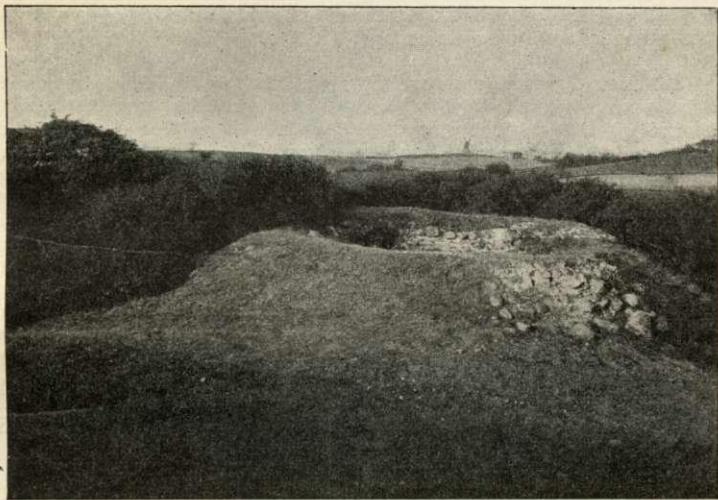
Lumsaas Kirke er opf. 1895-96 (indv. $\frac{13}{8}$ 1896) i dansk-romansk Stil, Arkt. A. Clemmensen, og bestaar af Skib og et over 16 m højt Taarn; Altertavle af Tony Müller (Christus velsigner de smaa Børn). — Omkr. Kirken er anl. en Kirkegaard, og lige op til denne er Kapellanboligen (Arkt. A. Clemmensen).

Anneberggd. er bygget paa en nedbrudt Landsbys Grund *Mosby* (c. 1370 Mosby); i Matr. 1688 nævnes den som „Annebjerg Hgd. med Moszegaard“. Den er opr. paa Fr. III's Tid af Rentem. Henr. Müller, der opkaldte den efter sin Datter Anna Catharina, g. m. Dr. Caspar Bartholin, og skænkede hende den. Senere ejedes den af Emanuel Texeira til Dragsholm, hvis Søn Samuel Texeira solgte den 1692 til Materialforv., sen. Assessor i Admiralitetskollegiet, Gunde Vossbeen, som fik den opr. til Hovedgd. 1694 og atter 1697 afhændede den tillige med Ellingegd. (se ndr.) til Assessor Hans Lee-gaard. Han solgte Gdene 1705 (med Hovedgaardstakst $49\frac{3}{4}$ Td. H.) til Assessor Chr. Wildenradt, hvorefter de fra 1724 ejedes af Kommerced. Peder Svane og sen. af Kammerd. og kgl. Forvalter Jakob Hansen, der 1770 solgte dem med tilligg. Gods, Vig og Rørvig Kirker for 46,000 Rd. til Forv. Henr. Rosted, hvorefter de ved Auktion solgtes 1776 til Chr. VII. Kronen solgte 1801 Anneberggd. for 21,212 $\frac{1}{2}$ Rd. til Inspektør F. V. Trojel (Kapt. L. Friberg har dog haft Del i Gaarden), hvis Enke solgte den 1814 til Kapt. Fr. Buchwald († 1874, se „Fra Holb. Amt“ 1912); dennes Datter Charlotte Buchwald († 1919) overdrog den 1897 til cand. jur. C. F. Holstein, som 1913 solgte den til H. Rehling-Quistgaard; nuværende Ejer er Edv. Hansen Steenberg. — Hovedbygningen er opf. 1856 i ital. Stil i to Stokv. med Kælder (Arkt. S. Th. E. Sørensen).

Ellingegd. bærer Navn efter en senere nedl. Landsby Ellinge, der endnu 1664 angives at have 15 Gde og 2 Hse. Gaarden pantsattes 1390 af Fru Gertrud Pedersd. Grubbe til hendes Svigersøn Hr. Gevert Bydelsbak, hvis Enke 1408 afstod Ellinge og Ellinge Ml. til Dronn. Margrethe. Senere tilh. den Rosk. Bispestol; 1492-1501 var Jens Lauridsen

Baden bispl. Lensmd., og 1541 havde hans Broder Peder Lauridsens Enke Fru Kirstine Holck Ellinge, som efter Reformat. inddroges under Kronen. I 17. Aarh. ejedes den af Rentem. Henr. Müller, efter ham af Prof. Thom. Bartholin († 1680), hvis Enke Magdalene Rhode solgte den til Mogensen Rasch, som 1694 afhændede den til ovenn. G. Voss-been, der 1695 fik den opr. til Hovedgd., og fra nu af var den forenet med Anneberggd. indtil 1801, da Kronen solgte den for 26,920 Rd. til Forpagter paa Gaarden H. J. Egtved. Denne overdrog Gaarden 1830 til sin Svigersøn Proprietær H. Jensen, der 1843 solgte den til cand. jur. Jacob Holm, som ombygg. Hovedbyggn. 1846 og 1868 tilkøbte Klintesø. Efter Holms Død solgte Dødsboet Ejendommen 1894 til Sønnen V. H. Holm, † 1907, hvorefter den for 560,000 Kr. solgtes til et Aktieselsk., som 1912 solgte den for 425,000 Kr. til Landbrugskand. Fr. Thy; senere har den været paa fl. Hænder og ejes nu af et Interessentskab.

I Højby har ligget en Hovedgaard. Aar 1335 oplod Hr. Jep (Ebbe? se p. 554) sit Gods i Højby til Jakob Karlsen (Rani), og 1349 pantsatte denne alt sit Gods i Højby til Jacob Mus, og 1354 pantsatte ligeledes Ingerd, Peder Haraldsens Efterleverske, alt sit Gods her til sin Søster Fru Thyre Josephsdatter; 1362 gav Jak. Karlsons Sønner

Næseholmens Ruiner. Det sydøstligste af de 3 Taarne set fra V.

Karl og Ludvig en Fuldmagt til Gotskalk Hemmingsen om at indløse alt deres fædr. og mødr. Gods i Ods Hrd., deribl. Hovedgaarden i Højby, som deres Fader havde pantsat til Johs. Madsen, hvilket Gods de alt tilskødede samme Gotskalk, der atter 1365 afstod sin Rettighed til Kong Valdemar, som ogsaa udkøbte Jakob Mus' Arvinger. Maaske er Gotskalk dog atter efter Kongens Død kommet i Besiddelse af Højby. Han gav i alt Fald 1377 sin Datter Christine i Medgift alt sit Gods i Højby.

Nordligst i den 1870 udtørrede Højby Sø ligger den over 1 ha store Banke *Borrebakken* el. *Storeborg*, der tidl. ved en smal Søarm skiltes fra Land. Ogsaa Højningen N. derfor, hvorpaa Gaarden Borgevang ligger, har været vandomflydt. I Borrebakkens Nordside findes Resterne af en over 170 m lang og over 2 m tyk Kampestensmur, der synes at stamme fra tidl. Middelalder, og hvori ved Nationalmuseets Udgravning i 1911 fandtes Spor af en Portbygning. Borgøen har ved en endnu sporlig Sænkning været delt i to, af hvilke den søndre rummer Bygningsrester.

Ogsaa ved *Nygaard*, nævnt 1354, har der ligget en Hovedgd.; den blev 1419 af Kronen pantsat til Rosk. Bispestol, der 1440 forlenede den til Saxe Pedersen og 1461 til Fru Hebele Lydiksdatter og hendes Søn Oluf Pedersen Gyldenstjerne, som endnu havde den 1480. De flg. Lensmænd var Hans Griis 1499 og Laurids Jensen (Baden) 1513. Kongen indløste N. 1518 fra Bisp Lage Urne. Senere knyttedes Lenet til Kalundborg. 1454 (el. 1354) omtales *Isleøen* (Jsleøen) som liggende til Nygaard. — Ved

Befolkning i 1916: 2665 (1801: 992, 1850: 1516, 1901: 2177), boende i 580 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 566 Td.; 129 Gde med 463 og 343 Hse med 87, samt forsk. Lodder med 16 Td. Hartk. og 13 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1916): 6639, deraf **Jordv.**: 3360. **Areal:** 4060 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 44 ha, Rug 372, Byg 392, Havre 399, Blands. til Modenhed 320, Kartofler 67, Foderroer 363; Brak udgjorde 400 ha, Grønføder og Græsning 1079, Haver o. l. 69, Tørvemoser 24, Skov 227, ubenytt. 78, Vandar. 15. **Kreaturhold** (1919): 809 Heste, 3182 Stk. Hornkv. (deraf 1784 Køer), 97 Geder, 262 Faar, 1979 Svin (1914: 6949).

I Sognet Byerne: *Vig* (c. 1370 Wik) — 1916: 129 Gde og Hse og 596 Indb. (1911: 479 med flg. Erhv.: Landbr. 114, Haandv. 178, Handel 46, Transp. 47) — med Kirke, Præstegd., Kapellanbl., Skole (nyopf. 1905, den gl. Skole købt af en Good-Templar Loge), Forsamlingshus (opf. 1881, udvidet 1914), Missionshus (opf. 1895), Kro, Andelsmejeri, Kbmshdl., Maskinfabr., Elektricitetsværk, Vandværk, Jærnanest., Posteksp. og Telegrafst.; *Rode* (c. 1370 Rudhæ); *Ulstrup* (c. 1370 Wlstorp); *Eskilstrup* (1333 Eskilsthorp) med Skole; *Sejstrup* (1610 Sexstrup); *Bognæs* (c. 1400 Bogenes); *Sidinge* (c. 1370 Sithinge); *Kollekolle* (c. 1370 Kaldækoth); *Lille-Egebjerg* (c. 1370 Lille Eghebyergh); *Hønsinge* (1380 Hønsinge), ved Landevejen, med Forskole og Ml.; *Jyderup* med Skole, Sparekasse for V.-Asmindrup Sogne (opr. 1872, ^{21/8} 1918: Indskud c. 430,000, Reservec. 26,500 Kr.) og Skovopsynsmdsbl.; *Keldstrup* (1396 Kæthælstorp) med Andelsmejeri, Ml., Kbmshdl. og Jærnbanepl. Saml. af Hse: *Hønsinge Hse*, *Jyderup Lyng*. *Vestgaarden* (før Bognæsgd.), c. 165 ha (se Sidinge Fjordgd. p. 561).

Vig S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filiat i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 8. Lægd. Kirken, hvorved der foruden Sognepræsten er ansat en Kaldskapellan, er selvejende.

Kirken er en romansk Kampestenskirke med Vinduesindfatninger af Jærnal. I tidliggotisk Tid er Koret ombygget med Munkesten og gjort længere og bredere, dog ikke saa bredt som Skibet. Senere i Middelal. er indbygget Hvælvinger (2 Fag i Koret), og der er tilføjet et Taarn (forhøjet i fl. Omgange), Vaabenhus i S. og Kapel og Sakristi i N., alle af Munkesten. Altertavle (ligesom Stolestader) af Lor. Jørgensen fra 1650; Prædikestol i tidlig Renæssancestil (c. 1590); romansk Granitfont. Paa Korets Nordvæg en sengotisk Krucifiksgruppe (c. 1525). — Paa Kirkegaarden en udslidt Gravsten over Jette Blechingberg, † 1795, Datter af Præsten i Egebjerg.

Ved *Keldstrup* har der fordm ligget en Hovedgaard. Aar 1396 afstod Fru Gese Olufsd., Engelbrechts, til Dronn. Margrethe al sin Rettighed i den Gd. i Kæthælstorp i Ods Hrd., hvorpaa hun og hendes Husbond havde haft Livsbrev. Paa forholdsvist fladt Terræn, vistnok tidl. Sø, ligger den fredl. Ruin af Gaarden; et 10 m langt og 6,5 m bredt, firkantet Rum, hvis Mure (der staar indtil en Højde af c. 1,9 m) er af Munkesten med Kamp i Grunden. Endnu i Matr. 1664 nævnes „Kieldstrupgaard“.

Aar 1333 pantsatte Petrus dictus Huid de Eskilsthorp in Odzhæret til Peder Nielsen af Hørby sit Gods i Vglathorp, beseglet af Nicolaus Sacerdos de Græwingæ og Petrus Gødæsson de Wiik.

I Jyderup Skov ses paa „Kirkegaardsbakken“ den stærkt ødelagte Grund til en aflang Bygning (c. 10 × 6,5 m), opf. af røde Munkesten. — I Sejstrup er der et firkantet Voldsted, men kun søndre Grav er sporlig. Paa Marken S. for er fundet Munkesten, og her siges at have ligget en Herregaard.

Spredt i Sognet, især dog mod V., kendes langt over 100 Gravhøje samt enkelte store Stenalderstengrave, men kun en Del heraf er endnu bevaret. Ved Vig er fredl. en ganske anselig Dysse, en Gravhøj og en c. 2 m høj, opretstaaende, formentlig Bautasten, *Kræmmerstenen*.

Befolkning i 1916: 2665 (1801: 992, 1850: 1516, 1901: 2177), boende i 580 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 566 Td.; 129 Gde med 463 og 343 Hse med 87, samt forsk. Lodder med 16 Td. Hartk. og 13 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1916): 6639, deraf **Jordv.**: 3360. **Areal:** 4060 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 44 ha, Rug 372, Byg 392, Havre 399, Blands. til Modenhed 320, Kartofler 67, Foderroer 363; Brak udgjorde 400 ha, Grønføder og Græsning 1079, Haver o. l. 69, Tørvemoser 24, Skov 227, ubenytt. 78, Vandar. 15. **Kreaturhold** (1919): 809 Heste, 3182 Stk. Hornkv. (deraf 1784 Køer), 97 Geder, 262 Faar, 1979 Svin (1914: 6949).

I Sognet Byerne: *Vig* (c. 1370 Wik) — 1916: 129 Gde og Hse og 596 Indb. (1911: 479 med fig. Erhv.: Landbr. 114, Haandv. 178, Handel 46, Transp. 47) — med Kirke, Præstegd., Kapellanbl., Skole (nyopf. 1905, den gl. Skole købt af en Good-Templar Loge), Forsamlingshus (opf. 1881, udvidet 1914), Missionshus (opf. 1895), Kro, Andelsmejeri, Kbmshdshl., Maskinfabr., Elektricitetsværk, Vandværk, Jærnbane-, Posteksp. og Telegrafst.; *Rode* (c. 1370 Rudhæ); *Ulstrup* (c. 1370 Wlstorp); *Eskilstrup* (1333 Eskilsthorp) med Skole; *Sejstrup* (1610 Sexstrup); *Bognæs* (c. 1400 Bogenes); *Sidinge* (c. 1370 Sithinge); *Kollekolle* (c. 1370 Kaldækoth); *Lille-Egebjerg* (c. 1370 Lille Eghebyergh); *Hønsinge* (1380 Hønsinge), ved Landevejen, med Forskole og Ml.; *Jyderup* med Skole, Sparekasse for V.-Asmindrup Sogne (opr. 1872, ^{81/8} 1918: Indskud c. 430,000, Reservef. 26,500 Kr.) og Skovopsynsmdsbl.; *Keldstrup* (1396 Kæthælstorp) med Andelsmejeri, Ml., Kbmshdshl. og Jærnbanehpl. Saml. af Hse: *Hønsinge Hse*, *Jyderup Lyng*. *Vestgaarden* (før Bognæsgd.), c. 165 ha (se Sidinge Fjordgd. p. 561).

Vig S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filiat i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 8. Lægd. Kirken, hvorved der foruden Sognepræsten er ansat en Kaldskapellan, er selvejende.

Kirken er en romansk Kampestenskirke med Vinduesindfatninger af Jærnal. I tidliggotisk Tid er Koret ombygget med Munkesten og gjort længere og bredere, dog ikke saa bredt som Skibet. Senere i Middelal. er indbygget Hvælvinger (2 Fag i Koret), og der er tilføjet et Taarn (forhøjet i fl. Omgange), Vaabenhus i S. og Kapel og Sakristi i N., alle af Munkesten. Altertavle (ligesom Stolestader) af Lor. Jørgensen fra 1650; Prædikestol i tidlig Renæssancestil (c. 1590); romansk Granitfont. Paa Korets Nordvæg en sengotisk Krucifiksgruppe (c. 1525). — Paa Kirkegaarden en udslidt Gravsten over Jette Blechingberg, † 1795, Datter af Præsten i Egebjerg.

Ved *Keldstrup* har der fordm ligget en Hovedgaard. Aar 1396 afstod Fru Gese Olufsd., Engelbrechts, til Dronn. Margrethe al sin Rettighed i den Gd. i Kæthælstorp i Ods Hrd., hvorpaa hun og hendes Husbond havde haft Livsbrev. Paa forholdsvist fladt Terræn, vistnok tidl. Sø, ligger den fredl. Ruin af Gaarden; et 10 m langt og 6,5 m bredt, firkantet Rum, hvis Mure (der staar indtil en Højde af c. 1,9 m) er af Munkesten med Kamp i Grunden. Endnu i Matr. 1664 nævnes „Kieldstrupgaard“.

Aar 1333 pantsatte Petrus dictus Huid de Eskilsthorp in Odzhæret til Peder Nielsen af Hørby sit Gods i Vglathorp, beseglet af Nicolaus Sacerdos de Græwingæ og Petrus Gødassen de Wiik.

I Jyderup Skov ses paa „Kirkegaardsbakken“ den stærkt ødelagte Grund til en aflang Bygning (c. 10 × 6,5 m), opf. af røde Munkesten. — I Sejstrup er der et firkantet Voldsted, men kun søndre Grav er sporlig. Paa Marken S. for er fundet Munkesten, og her siges at have ligget en Herregaard.

Spredt i Sognet, især dog mod V., kendes langt over 100 Gravhøje samt enkelte store Stenalderstengrave, men kun en Del heraf er endnu bevaret. Ved Vig er fredl. en ganske anselig Dysse, en Gravhøj og en c. 2 m høj, opretstaaende, formentlig Bautasten, *Kræmmerstenen*.

Asmindrup Sogn (*Vig-A. Km.*), det mindste i Herredet, Anneks til Vig, omgives af Højby, Vig og Egebjærg S. samt Nykøbing Fjord. Kirken ligger c. 6 km SV. for Nykøbing. De dels lerede, dels sandede, stenede Jorder er gennemgaaende højtliggende og bakkede; særlig mærkes de geologisk interessante spidstoppe Laasbakker (opstaaede ved Erosion?), 47 m. Mod NØ. hører en Del af den c. 197 ha store Anneberg Sk. (Odshrds. Skovdistr.) til Sognet. Gennem Sognet gaar Nykøbing-Holbæk Landevej og Odsherredsbanen.

Befolkning i 1916: 982 (1801: 387, 1850: 643, 1901: 923), boende i 274 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 179 Td.; 44 Gde med 135 og 139 Hse med 33, samt forsk. Lodder med 32 Td. H. og 15 jordløse Huse. **Ejdsck.** (1916): 1818, deraf **Jordv.:** 1169. **Areal:** 1216 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 16 ha, Rug 114, Byg 114, Havre 112, Blands. til Modenhed 98, Kartoffler 13, Foderroer 104; Brak udgjorde 114 ha, Grønfoeder og Græsning 346, Haver o. l. 29, Tørvemoser 7, Skov 85, ubenytt. 5, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1919): 242 Heste, 974 Stk. Hornkv. (deraf 550 Køer), 71 Geder, 61 Faar, 541 Svin (1914: 2260).

I Sognet Byerne: *Asmindrup* (udt. Assendrup; c. 1370 Asmundethorp) med Kirke, Skole, Forskole, Forsamlingshus, Afholdshotel, Brugsforen., Mlr., Maskinfabr., Jærnbane-, Posteksp. og Telegrafst.; *Svinninge* („Sv. Sønderherreds“, c. 1370 Swiningæ), ved Landevejen, med Good-Templar Loge, Andelsmejeri (Lykkenshaab) og Ml.; *Brente* (Brendholt, c. 1370 Brendholt); *Svenstrup Hestehave* (c. 1370 Swenstorp) med Ml. og Brugsforen.; *Skaverup* (c. 1370 Skawæthorp). *Anneberg Huse, Kildehuse.*

Asmindrup S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette samt 2. Udskrivningskr. 9. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en romansk Kampestenskirke med gotiske Hvælvinger og Vaabenhus mod S. af Munkesten og Kamp. Det middelalderl. Taarn blev nedbrudt 1817 og et nyt opf. 1821. I Skibets Hvælvinger afdækkedes 1892 nogle senere overhvidtede Malerier fra c. 1450 (Skabelsen, Adam og Eva, Chr. Hist. m. m., se M. Petersen, Kalkmal. p. 111). Altertavle mal. af Wegener („Han er ikke her, han er opstanden“); Prædikestol fra 1584; romansk Granitfont. I Taarnrummet hænger den gl. Altertavle fra Beg. af 16. Aarh.; paa Skibets Nordvæg et lidt ældre Krucifiks.

Ved Svinninge ved den nu udtørrede Hovsø har der ligget en større Gaard, *Jagtgaarden* el. *Jægerhuset*; paa Tomten opløjes Murbrokker, og efter Sigende skal der findes Fundamenter af Kamp. — Paa den lave, rundagtige *Sivholm* (Diam. c. 10 m) ved Svinninge skal der efter Sagnet have staaet en Borg. Holmen siges at være opfyldt i den tidl. Svinninge Sø og skal indeholde Sten og Pæleværk. Bygningsrester ses ikke i Overfladen. I Svenstrup Hestehave skal Byen *Svenstrup* (nævnt i 14. Aarh.) have ligget, efter Sigende blev den afbrændt af de Svenske, hvorefter Stedet toges i Brug til kgl. Hestehave; paa Pladsen er der truffet mange Grundsten og Tegl. I Matr. 1664 og 88, anføres, at den havde 3 Gde. — Ved Kildehusene findes *Skt. Karens Kilde*.

I Svinninge Møllegd. (Empirebygn. fra 1825) fødtes 1834 Æstetikeren Clemens Petersen († 1918). — En *Aagaards Mølle* omtales i 17. Aarh.

Kun ganske enkelte Oldtidsmindesmærker kendes, alle nu ødelagte.

Egebjærg Sogn omgives af Grævinge, Vig og Asmindrup S. samt Isefjord og Sidinge Fjord, der tidligere løb op mellem Egebjærg og Grævinge S., og ved hvis Udtørring (se p. 562) Sognet har vundet et lille Areal. Kirken ligger c. 9 km SSV. for Nykøbing. De dels lerede, dels sandede Jorder er højtliggende

og meget bakkede med mange smukke Ud sigtspunkter; højeste Punkt er 57 m. Egnen er meget naturskøn, hvortil ogsaa de store Skove (under Odshrds. Skovdistr.) bidrager: Ulkerup Sk., c. 278 ha, Stokkebjerg Sk., 75 ha, og Kongsøre Sk., 248 ha; de to sidste ligger ved Isefjords Kyst og er meget besøgte, navnlig Stranden ud for Stokkebjerg Skov.

Befolkning i 1916: 1540 (1801: 773, 1850: 1189, 1901: 1668), boende i 329 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 447 Td.; 85 Gde med 343 og 223 Hse med 59, samt forsk. Lodder med 45 Td. H. og 7 jordløse Hse. Ejds. (1916): 5191, deraf Jordv.: 2859. Areal: 2932 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 44 ha, Rug 205, Byg 253, Havre 241, Blands. til Modenhed 265, Kartofler 21, Foderroer 252; Brak udgjorde 237 ha, Grønfoeder og Græsning 593, Haver o. l. 45, Tørvemoser 16, Skov 612, ubenytt. 5, Vandar. 7. Kreaturhold (1919): 542 Heste, 2101 Stk. Hornkv. (deraf 1165 Køer), 68 Geder, 126 Faar, 1186 Svin (1914: 466).

I Sognet Byerne: *Egebjerg* (1291 Ekibiærgh) med Kirke, Præstegd., Skole (opf. 1903), Forsamlingshus (1902), Lægebl., Ml. og Telefoncentral; *Gelstrup* (c. 1370 Gelstorp) med Andelsmejeri (Sankerbjærg); *Høtkorup* (c. 1370 Hylkethorp) med Ml.; *Braadø* (c. 1370 Braadæ) med Skole, Sparekasse (opr. 1878, $\frac{1}{3}$ 1917: Indskud 409,677, Reservef. 18,825 Kr.), Haandkøbsapotek, Maltgøreri og Kbmshdl.; *Frostrup* (1448 Frosterup); *Abildøre* (c. 1370 Abeldeøræ) med Kbmshdl.; *Glostrup* (1448 Glostorp) med Lægebl.; *Underød* (1610 Underugh) med Brugsforen.; *Læstrup* (Ledstrup, 1336 Læsthorp, 1395 Lestorp); *Bøsserup* med Skole. *Englandshuse*, *Grønlandshuse*, *Strandhuse*. — *Egebjerggd.* har 17 Td. H., Ejds. 125, Jordv. 94,1; c. 87 ha, alt Ager. *Braadegd.* (c. 11,6 Td. H.). Skovridergaarden *Mantzhøj* (opf. 1822, opkaldt efter Odshrds. første Skovrider Mantzius, † 1795). *Ulkerup*, Gd. (c. 1370 Ulkethorp).

Egebjerg S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 7. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken, meget smukt og højtliggende (kendt Sømærke paa Isefjord), er en romansk Kampstenskirke, hvis Kor engang i den sen. Middelald. efter Skibets Overhvelving nedreves og erstattedes med et nyt af Skibets Bredde (Kamp og Munkesten). Fra s. Periode stammer Taarn, Vaabenhus i S. og Kapel og Sakristi i N., alt af Munkesten. Prægtig Altertavle og Prædikestol af Lor. Jørgensen, den første fra 1648 med Chr. Urnes og Sophie Lindenovs Vaaben; romansk Granitfont paa ny Fod. Degnestolen er fra Beg. af 16. Aarh. med Bisp Lage Urnes Vaaben; Stolegavle fra 1590'erne. I Skibet Mindetavle af drevet Kobber over Amtsføv. og Ridefoged Morten Boesen, † 1695; i Sakristiets Gulv Ligsten over Præsten Andr. Nielsen Crystalsin, † 1729. Af Skt. Laurentius fandtes der endnu 1750 et Bill. i Sakristiet. — Den stilfulde Præstegd. ved Kirken er efter en Indskr. over Døren opf. 1776.

Sigvard Sigvardsen af Oreby pantsatte 1336 sit Gods i *Eghebiærgh* og *Læsthorp* til Jacob Absalonsen Ulfeld de Wethinghe, hvis Sønnesen Jens Axelsen 1395 solgte sin Ret til Egebjerg og Læstrup til Jens Falk til Vallø. Denne sidste oplod atter 1400 sin Ret til Dronn. Margrethe, som samtidig købte Ejendomsretten til samme Gods af Hr.

Niels Sigvardsen. Dronn. Margrethe skænkede saa 1400 Egebjerg og Læstrup til Esum Kl. for en Sjølemesse for sin Moder (Ann. f. n. Oldk. 1851, p. 311). Aar 1445 boede Claus Meinstrup i Egebjerg, som han vist havde i Leje af Klosteret. Joh. Friis til Hesselager mageskiftede 1540 Egebjerg til Kronen for Hagedstedgd. (s. p. 473).

Paa *Egebjerggd.*, som dengang var kgl. Forvalterbolig, er Lægen Fr. Ludv. Bang født $\frac{5}{11}$ 1747 og Cathrine Marie Bang $\frac{1}{7}$ 1748, N. F. S. Grundtvigs Moder. For den sidste er der ved Egebjerg Sept. 1915 rejst en Mindesten (med Relief, efter Tegn. af Niels Skovgaard).

Ved Gelstrup ses i en nu tilgroet Sø Voldstedet af Hovedgaarden *Gelstrupgd.*; Fundamenterne, deribl. Grunden af et større, firkantet Taarn af Kamp og Munkesten, er for længe siden opbrudte; S. og Ø. derfor er paavist Grave. Fr. II's Stadfæstelse af Nykøbing Købstadsprivilegier af 1570 antages at være udstedte herfra. Den var tidl. et Len, som 1439-82 indehavdes af Henr. Daa, en Dattersøn af Fru Gese, som havde haft Keldstrup i Vig Sogn. Aar 1496 boede en Fru Cecilie paa Gelstrup. I det følg. Aarh. var Gelstrup snart et selvstændigt Len, snart underlagt Kalundborg. — I Stokkebjerg Skov findes paa en rund og flad, ret udstrakt Banke, hvorom spores en Voldgrav, Kampestensfundamenter af en rektangulær Bygning, $12,5 \times 5,75$ m; Stedet kaldes *Herregaardspladsen*. I Strandkanten ud for Skoven ligger *Lammestenen*, den største i Ods Hrd., over 3 m over Jorden („som Troidene i Horns Hrd. kastede efter Egebjerg Kirke“). — Mod Nord i Ulkerup Skov paavises Tomten af *Ulkerup By* (nævnt 1664 og 1688); der er fundet Grundsten og Rester af Ovne.

I Kongers Skov ligger 5 store Stenalders Stengrave, deribl. 2 Langdysser (den ene kaldet *Kong Øres Grav*) samt c. 35, overvejende velbevarede Gravhøje. Et lign. Antal Gravhøje og c. 15 Stengrave, for en stor Del dog mere el. mindre forstyrrede el. sløjfede, kendes i Sognets øvrige Del undt. i Vestsidens Midte, under Læstrup, Egebjerg, Glostrup og Frostrup.

Grævinge [Grevinge] Sogn

omgives af Asnæs, Vig og Egebjerg S. samt Lammefjord og Tuse Hrd. (Hagedst, Gislunge og Kundby S.). Kirken ligger c. 19 km SV. for Nykøbing og ligesaa langt NV. for Holbæk. De dels lerede, dels sandede Jorder er højtliggende og meget bakkede med storformede Højedrag; højeste Punkter er Luntebjerg og Smidsbjerg, begge c. 84 m, hvor Herredets to store Bakkebuer støder sammen, og hvorfra der ligesom fra andre Steder i Sognet er vide Udsigter over Lammefjord, Tusenæs, Isefjord til Horns Hrd. og Sejerø Bugt. Navnlig mærkes Højderyggen fra Luntebj. og Smidsbj. mod V. over Lynghuse som Vidnesbyrd om Isstrømmens Virksomhed. Mellem Bakkerne er der store Mosedrag (Præstelyngen, Herrestrup Mose). Kysten mod Lammefjord er mild og venlig, let skraanende og til sidst helt lavtliggende ligesom ved Sidinge Fjord; ved Ud-tørringen af den første har Sognet vundet c. 430, ved den anden c. 193 ha. Mod NØ. ligger Grævinge Skov (Odshrd. Skovdistr.), mest højstammet Bøgeskov, c. 231 ha. Gennem Sognet gaar Nykøbing-Holbæk Landevej, der fra Gundestrup Færggd. føres over den vestl. Side af den Dæmning, som lukker for den inddæmmede Del af Lammefjord, samt Odsherredsbanen.

Befolkning i 1916: 2229 (1801: 939, 1850: 1276, 1901: 2122), boende i 499 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 498 Td.; 115 Gde med 407 og 332 Hse med 64,

samt forsk. Lodder med 27 Td. H. og 28 jordløse Hse. Ejdsk. (1916): 5697, deraf Jordv.: 3084. Areal: 4133 ha, hvoraf 1912 besaaet med Hvede 99 ha, Rug 336, Byg 361, Havre 447, Blands. til Modenhed 228, Kartoffler 41, Foderroer 284; Brak udgjorde 375 ha, Grønfoder og Græsning 1147, Haver o. l. 70, Tørvemoser 40, Skov 8, ubenytt. 51, Vandar. 588. Kreaturhold (1919): 757 Heste, 2411 Stk. Hornkv. (deraf 1346 Køer), 181 Geder, 238 Faar, 1468 Svin (1914: 4957).

I Sognet Byerne: *Grævinge* (Grævinge, 1333 Grævingæ) — 1916: 66 Gde og Hse og 417 Indb. — med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole, Andelsmejeri, Ml., Brugsforen., Kbmshdlr., Vandværk (anl. 1908), Elektricitetsværk (1912), Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Engelstrup* (Ingelstrup, c. 1370 Ingelstorp) med Forsamlingshus (opf. 1882); *Torrendrup* (c. 1370 Thorreldorp); *Sneglerup* (c. 1370 Snyelthorp) med Forskole, Lægebl., Ml. og Kbmshdl.; *Prejlerup* (c. 1370 Prigildorp); *Holte* (c. 1370 Holth); *Ostrup* (Aastrup, c. 1370 Oosthorp); *Frenderup* med Skole, Forskole, Ml., Kbmshdl. og Brugsforen. (de 4 sidste Byer kaldtes tidl. „Skovbyerne“); *Herrestrup* (1389 Hæriæstorp) med Skole, Spare- og Laanekasse (opr. 1875, ⁸¹/₈ 1917: Indskud 303,003, Reservef. 9292 Kr.), Afholdshjem, med Forsamlingsaal, og Andelsmejeri (Søllebjærg); *Atterup, Plejerup* (c. 1370 Pleghethorp); *Gundestrup* (1397 Gunnærstorp) med Forskole, Ml., Kro (G. Færgegd.) og Cementfabr. *Grævinge Hse, Lyng Hse, Atterup Hse, Plejerup Hse, Egenæs Hse.*

Frenderupgd. (tidl. drevet som Mønstergd., Landbrugssk. 1840-50, se „Fra Holb. A.“ 1916 p. 74 flg.) har 14,5 Td. H., Ejdsk. 80, Jordv. 65,8; c. 77 ha, alt Ager. Ejendommen *Sidinge Vig* (ejet af et Interessentsk.), til hvilken hører Gaardene *Sidinge Fjordgd.* (c. 208 ha) og *Birket* (308 ha) her i Sognet samt Vestgaarden i Vig Sogn (se p. 557), har i alt 27,9 Td. H., Ejdsk. 650, Jordv. 492; c. 680 ha, hvoraf Ager 609, Eng 23.

Grævinge S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr.' 6. Lægd. Kirken tilhører Universitetet.

Kirken, en romansk Kampestenskirke med Dør- og Vinduestik af Fraadsten, er i den sen. Middelald. overhvælvet, og desuden er Koret i s. Periode nedrevet og Skibet forlænget mod Ø., fortrinsvis af Kamp, samt Taarn, Vaabenhus i S. og Kapel og Sakristi i N. tilføjet, alt af Munkesten. Hvalvingerne har været smykkede med sengotiske Kalkmalerier, hvoraf kun enkelte Rester er bevarede. Kirken er restaur. 1865. Altertavlen er et Maleri fra 1838 af Adam Müller (Christus i Emaus) i en ny Ramme (Mart. Borch); Prædikestol fra 1604 (omdannet 1654); romansk Granitfont. Ved Indgangsdøren et Krucifiks fra Renæssancetiden; paa Nordvæggen Mindetavle over Præsten Poul Poulsen Bhie, Provst i Ods Hrd., † 1712 (se om ham H. Nutzhorn, i Dsk. Maaanedsskr. for folkl. og kirkl. Oplysn. VI, 1886). Paa den ældste Klokke, fra 1518, staar paa Latin: „Oprunden er Botolfus, Englands straalende Stjerne, som i sin Tid vil bære Frugt. Andreas Petersen var Kirkens Kapellan“. Ud. paa Kirkens Nordmur Mindetavle over Provst Th. Rasmussen, † 1800, som er begr. paa Kirkegaarden (se om ham „Fra Holb. A.“ X); paa Taarnets Syd. mur er indmur. en Sten med romansk Palmetornament. Paa Kirkegaarden er ogsaa begr. Præsten og Forf. Richard Petersen, † 1905 (Mindesmærke rejst 1906). — Præstegaarden er efter en Træplade over Døren opf. 1776 af Provst Th. Rasmussen (se ovenn. Art.).

I *Atterup* var der 1446 en Hovedgd., der tilh. Peder Flemming, hvis Datter Fru Birgitte, Christiern van Hafns Efterleverske, siden boede her i mange Aar. Otte Rosenkrantz' Børn mageskiftede 1566 *Atterupgd.* til Kronen. — Ogsaa i *Gundestrup* har der ligget en Hovedgd., der 1397 og 1413 beboedes af Hr. Jens Olufsen Lunge; 1560

ejedes Gundestrup af Mourids Pedersen (Baden), hvis Datter bragte Gaarden til Jens Güntelberg, som 1583 skal have mageskiftet den da nylig brændte Gaard til Kronen.

Det var Staten, der, som Ejer af det Odsherredske Gods efter lange Overvejelser (fra 1825) paabegyndte Udtørringen af *Sidinge Fjord* 1841. Bekostningerne oversteg dog langt den beregnede Sum, hvorfor Staten afhændede hele Anlægget 1864, da Forpagter C. Hastrup købte det for 35,500 Rd., i alt c. 954 ha, hvoraf dog kun c. 330 duede til Opdyrkning. Efter at denne havde gjort meget for at forbedre Anlægget, men ogsaa havde sat mange Penge til paa det, maatte han sælge det 1885 til Justitsrd. A. P. C. Abrahams for 366,000 Kr. Fra 1842 til 1884 skal Foretagendet have kostet c. 800,000 Kr. Abrahams solgte Gaarden 1892 til et Interessentskab.

Især i Sognets Østside, til Dels ud mod den tidl. Sidinge Fjord og Lammefjord, paa-vises adskillige store Stengrave. Grævinge Skov indeholder saaledes 6 Dysser, deribl. en Langdysse, *Hamlets Grav*. Ved Frenderupgd. er fredl. en Runddysse, og i Nærheden deraf kendes andre Dysser, ligesom ogsaa under Prejlerup, Holte, Atterup og Plejerup; ved Gundestrup har der været en Jættestue. Midt i Sognet, ved Herrestrup, ligger et smukt og anseligt, fredl. Dyssekammer, paa hvis Dæksten svagt ses Skibsfigurer m. m. Lign. Fremstillinger bærer en Rullestensblok funden i en Mergelgrav ved Herrestrup, og fra Engelstrup hidrører en af de mærkeligste Helleristningsstene fra Danmarks Bronzealder, med Menneske- og Skibsfigurer. Disse to Sten er nu i Nationalmus. Sognets Vestside indeholder adskillige Gravhøje; ved Grævinge er fredl. 3 Høje og et Dyssekammer med omgivende Jordhøj.

Litt.: Efter et af Lyder Sørensen Høyer (Degn i Grævinge, † 1757) efterladt Manusk., der findes i Thott. Saml., kgl. Bibl., „Genealog. og hist. Beskr. af Grevinge S.“, har F. Petersen udg. „Grevinge Sogn, en hist.-topogr. Skildring paa Grundlag af et glt. Haandskr. fra 1750“, Kbh. 1887. — S. Forf., De ældste Slægter i Grevinge S., Tillæg til „Grevinge Sogn“ (1887).

Asnæs Sogn omgives af Grævinge og Vig S., Sejerø Bugt samt Faarevejle og Hørv S. Kirken ligger c. 17 km SV. for Nykøbing og 22 km NV. for Holbæk. Gennem den nordl. Del gaar et mægtigt Bakkedrag (Randmoræne), som begynder i Ø. ved Dutterhøje og fortsættes mod V. i en buet Linje over Stenbjerg til Maglehøj, 92 m, falder igen i „Høve Stræde“ („Sjællands eneste Pas“), 55 m, for atter at stige stærkt i Esterhøj V. for Høve By, 89,5 m, til det naar sin største Højde i Faarevejle S. (Vejrhøj). Mod N. falder Bakkedraget brat af over sandede og grusede Jorder, mod S. skraaner det jævnt over gennemgaaende lerede og stenede Jorder. Den sydligste Del bestaar af det ved Lammefjordens Udtørring indvundne Areal, c. 550 ha. Fra Høve Bakker er der vid og smuk Udsigt over Høve Skov (Odshrds. Skovdistr.), mest Gran, lidt Bøg og Eg, over Sejerø Bugt til Sjællands Odde og over den flade, magre „Lyng“ til Herredets nordl. Del. Gennem Sognet gaar Nykøbing-Kalundborg Landevej og Odsherredsbanen.

Befolkning i 1916: 2008 (1801: 646, 1850: 988, 1901: 1658), boende i 443 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 373 Td.; 89 Gde med 316 og 275 Hse med 57 Td. H., samt 11 jordløse Hse. Ejds. (1916): 4579, deraf Jordv.: 2298. Areal: 2640 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 66 ha, Rug 179, Byg 305, Havre 236, Blands. til Modenhed 189, Kartofler 44, Foderroer 243, Sukkerroer 13; Brak udgjorde 203 ha, Grønfoder og Græsning 758, Haver o. l. 51, Tørvemoser 31, Skov 44, ubenytt. 27, Vand. 82. Kreaturhold (1919): 580 Heste, 2009 Stk. Hornkv. (deraf 1148 Køer), 118 Geder, 140 Faar, 1417 Svin (1914: 5327).

I Sognet Byerne: *Asnæs* (c. 1370 Asknæs), tidl. ved den inderste Vig af Lammefjord — 1916: 162 Gde og Hse og 647 Indb. (1911: 659 med flg. Erhv.: Landbr. 66, Haandv. 298, Handel 122, Transp. 47) — med Kirke, Præstegd., Skole, Mellem- og Realskole, Forsamlingshus (opf. 1883), Asyl for 4 værdige trængende, Apotek (opr. 1905), Lægebl., Sparekasse (opr. 1867, ^{21/2} 1918 Indskud 429,117, Reservef. 23,833 Kr.), fl. Bankfilialer, 2 Andelsmejerier, Ml., Handlende og Haandværkere, Brugsforen., 2 Maskinfabr. (begge A/S), Kartoffeltørreri („De dske Tørrerier“), Markedsplads (Markeder med Heste og Kreat. i Maj og Sept.), Hotel, Afholdshjem, Jærnbane- og Telegrafst. samt Posteksp.; *Tolsager* (c. 1370 Tolsakræ); *Aastofte* (c. 1370 Astofa) med Forskole og Kbmdshdl.; *Høve* (c. 1370 Høwæ) med Skole, Friskole, Ml., Kbmdshdl. og Brugsforen. Gde og Hse: *Asnæs Indelukke*, *Stenbjerg*, *Næssevang*, *Aasevang*, *Borrevang*, *Pisthse*, *Dybdal Hse*. Ved Landevejen *Pinddals Kro* med Kbmdshdl. Ved Høve Strand et Sanatorium for kirtelsvage Børn (Frederiksberg Kommunes), Villabebyggelse.

Asnæs S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skattekr., Skippinge Hrds. Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 5. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken, indv. til Skt. Olaf, er en romansk Kampestensbygning, hvis Skib i senere Middelald. er forlænget 1 Fag mod V., efter at det var overhvalvet; fra s. Periode stammer Taarn, Vaabenhus i S. og Nordkapel (nu Ligkapel), alt af Munkesten. Et tidl. Sakristi er nedbrudt 1815. Smukt udsk. Altertavle fra 1635; i Midtpartiet et nyt Maleri (Kopi af Dorphs Emaus); meget anselige Alterstager fra 1699 med Adelernes og Lenternes Vaaben; tarvelig Prædikestol fra c. 1600; gotisk Kalkstensfont. Degnestol med Foldeværksfyldinger og Aarstal 1515. Den gl. Altertavle fra henimod 1500 hænger paa Nordvæggen. Over Indgangsdøren et godt romansk Krucifiks. I Skibets Gulv Ligsten over Præsten Chr. Dahl, † 1765. Ved den sydl. Kirkemur har der endnu for nogle Aar siden staaet en nu helt forsvundet Gravsten fra 14. Aarh., som er fundet i Kirkens Gulv, over Nicolaus (Byng), formentlig Ejer af Asnæs Hovedgd. I Taarnrummet nogle gotiske Gulvfliser. Kirkebogen gaar tilbage til 1645. (Se en Art. i Nykøbing Dagbl. ^{9/12} 1906 om Kirkens Restaur.).

I Roskildebispens Jordeb. fra c. 1370 nævnes 3 Hovedgde i Sognet: i Asnæs, Høve og Aastofte. — Førstnævnte laa vist c. 50 m V. for den gl. Kirkegd., hvor der 1904 ved Nationalmuseets Udgravninger fremdroges de nu fredl. Fundamenter af en rektangulær Bygning af Granitkvadre med Murkærne af raa Sten; ved 1845 var bortsprængt større Murpartier (vestre Mur); i Nordsiden har været en Døraabning, hvis nedre Del er velbevaret. Bygningen synes at stamme fra tidlig Middelalder. Et helt uhjemlet Sagn lader den være Levning af et Kloster. — Herregaarden i *Aastofte* tilh. 1580 Teus og Chr. Rosengaard, de sidste af deres Slægt.

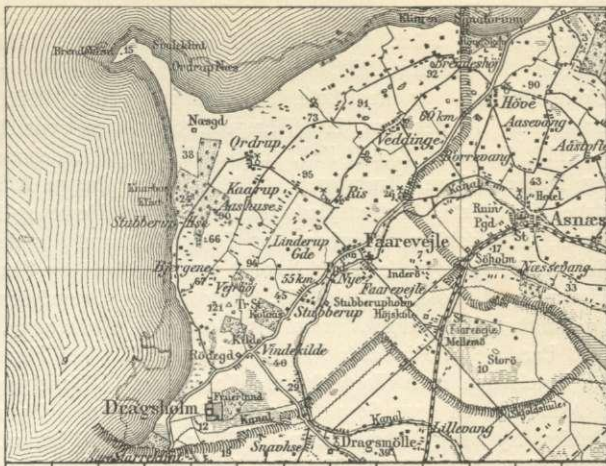
Paa Næssegaardens Mark paa det Næs, som skyder ud i den udtørrede Lammefjord, har der været en hellig *Skt. Pouls Kilde*, der besøgtes Skt. Hans Aften; Kilden var stensat; nu er den jævnet med Jorden, men Pladsen kan endnu paavises. — Indtil 1773 blev der holdt Ting i *Høve*; et Hus kaldes endnu Tinghuset. I Nærheden af Byen findes Galgebakken.

Henved 125 Oldtidsmindesmærker kendes i Sognet, især liggende i højt Terræn og hist og her samlet i Smaagrupper el. Smaarækker. Største Delen heraf er dog nu forstyret el. sløjftet, men af de bevarede er adskillige fredl., saaledes Ø. for Tolsager den anselige Gravhøj *Rishøj*, ved Aastofte de 5 *Dutterhøje*, smukt liggende i sluttet Række paa en Bakkekam, og NV. for dem *Studehøj*; nordligst under Asnæs den over 6 m høje, smukke *Maglehøj* og lige V. for den en stor Langdysse, *Kæmpegraven*, samt 3 Høje. Ud mod Lammefjord, under Høve, findes en større Køkkenmødding fra ældre Stenalder.

Litt.: L. Andersen, A. Sogn, en hist. Skildring, Kolding 1893.

Faarevejle Sogn

omgives af Asnæs, Vallekilde og Høv S. samt Sejerø Bugt. Kirken ligger c. 21 km SV. for Nykøbing og omtr. ligesaa langt NV. for Holbæk. Naar undtages den syd-østl. Del, der udgøres af det ved Lammefjords Udtørring indvundne Areal, godt 980 ha, er Overfladen meget bakket og næsten helt optaget af det under

Asnæs Sogn omtalte Bakkedrag, som N. for „Draget“, den smalle Landtunge mel. den udtørrede Lammefjord og Sejerø Bugt, naar sin største Højde i *Vejrhøj*, 121 m (med trig. Station), fra hvis Top, den runde Bakke „Hatten“, der er storslaaet Udsigt over en stor Del af Sjælland, Farvandene mod N. og V. samt Fyns og Jyllands Kyst. Af naturskønne Steder nævnes, foruden *Vejrhøj*, „Bjergene“ og *Veddinge* Bakker. Paa Vestkysten ved *Stubberup* Sk. hæver *Knarbos* Klint sig til c. 24 m, og mod NV. udskyder den smalle Landtunge *Ordrup* Næs, der begrænser *Neksælø* Bugt, og paa hvilken *Svaleklint* og yderst ude *Brændekilde* Nebbe danner stejle *Brinker*. Paa den nordl. og vestl. Side af *Bakkedraget* er *Jorderne* sandede, paa den sydl. og østl. for det meste lerede. I Sognet ligger *Skovene* *Vejrhøj* Sk., *Kolaas*, *Fruerlund* og *Stubberup* Sk. (under *Adelersborg*). Gennem Sognet gaar *Nykøbing-Kalundborg* Landevej og *Odsherredsbanen*.

Befolkning i 1916: 2122 (1801: 763, 1850: 1441, 1901: 1838), boende i 432 Gde og Hse. Det samlede **Hartk.** (1905): 562 Td.; 82 Gde med 501 og 191 Hse med 61 Td. Hartk., samt 35 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1916): 6331, deraf **Jordv.**: 3885. **Areal:** 4813 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 76 ha, Rug 335, Byg 471, Havre 527, Blands. til Modenhed 151, Kartofler 69, Foderroer 357, Sukkerroer 21; Brak udgjorde 326 ha, Grønfoder og Græsning 1485, Haver o. l. 73, Tørvemoser 3, Skov 438, ubenytt. 149, Vandar. 12. **Kreaturhold** (1919): 691 Heste, 2585 Stk. Hornkv. (deraf 1327 Køer), 144 Geder, 534 Faar, 1215 Svin (1914: 4557).

I Sognet **Byerne:** *Faarevejle* (1384 *Faræwæthlæ*), ved Landevejen, nær *Lammefjords* gamle *Strandbred*, med Kirke, Præstegd., Skole, Sparekasse (opr. 1871, ^{21/8} 1917: Indskud 454,672, Reserf. 15,887 Kr.), *Andelsmejeri* og *ML*. (*Kroen* er brændt 1919); *SØ.* for *Byen Faarevejle Stationsby* — 1916: 40 Gde og Hse og 241 Indb. — med Skoler, Højskole (opr. 1907 af *Indre Mission*), *Mejeri*, *Jærnbanest.*, *Posteksp.* og *Telegrafst.*; *Stubberup* (c. 1370 *Stubbethorp*), ved Landevejen, med *Baptistkapel* (opf. 1895); *Vindekilde* (c. 1370 *Winekeldæ*), ved Landevejen, med Skole og *ML.*; *Kaarup* (*Korup*, c. 1370 *Kathorp*) med store *Frugthaver*; *Ordrup* (c. 1370 *Orthorp*) med Skole og *ML.*; *Veddinge* (c. 1370 *Wethinge*) med Skole og *Brugsforen.*; *Ris* (c. 1370 *Riis*) med *Friskole*, *Fattiggd.* (taget i *Brug* 1870) med *Alderdomshjem*, *Forsamlingshus* (opf. 1888) og *Rise-*

gaards Stiftelse (opr. 1918, med et Jordtilligg. af henvend 70 ha). *Linderup*, Gde, *Stubberup Hse*, *Aashuse*, *Maglemose Hse*, *Bjergene*, Hse.

Hovedgaarden **Dragsholm**, Hovedsædet i Baroniet *Adelersborg**), med en anselig Hovedbygning. (se ndfr.), har c. 118,9 Td. Ager og Engs H., Ejds. 1212,6, Jordv. c. 740; c. 755 ha, deraf Eng 28, Skov 93, Resten Ager, desuden noget Fæstegods og nogle Lejehuse (Jordtilligg. i F. og Vallekilde Sogne). *Næsgaard*, ligeledes under Baroniet, har c. 18,5 Td. H., Ejds. 112; c. 250 ha, deraf Skov 33, ubenytt. 142, Resten Ager. *Rødegd.*, Godsinspektørbl. — *Stubberupholm*, Gd. (12,4 Td. H., Ejds. 129, Jordv. 104; c. 76 ha, deraf Ager 33, Eng 11, Skov 16). *Risegd.* (nu Legatstiftelse, se ovfr.) havde 1916: 15,4 Td. H., Ejds. 140, Jordv. 120, c. 110 ha.

Faarevejle S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skattekr., Skippinge Hrds. Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 2. Forligskr. og 2. Udskrivningskr.' 4. Lægd. Kirken tilhører Baroniet Adelersborg.

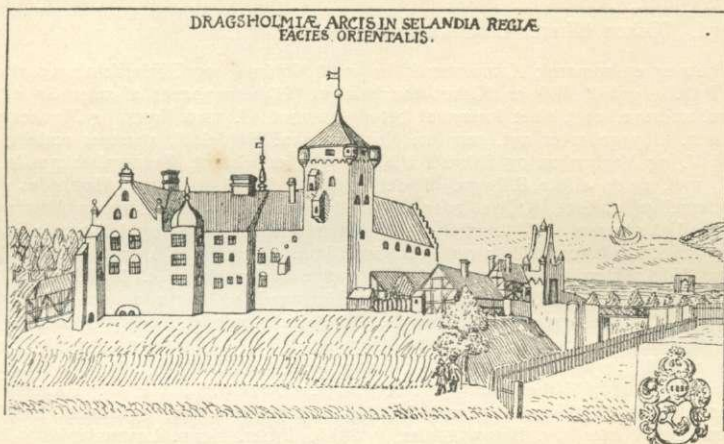
Kirken er en romansk Kampstenskirke med Vindues- og Dørindfatninger af Fraadsten. I tidlig gotisk Tid er Kirken overhvalvet (Ribberne bæres af smaa Søjer); sen. er Koret nedrevet og Skibet forlænget betydeligt mod Ø. med Kamp og Munkesten, og endnu sen. tilbyggedes et nyt, smallere Kor. Fra sen. Middelald. stammer endelig ogsaa Taarn i V. og Vaabenhus og Sakristi i N. Yngre er vistnok Begravelseskapellet („Ris Kapel“) med. de to sidste Tilbygninger. I det ældste Skibs Hvalvinger afdækkedes i 1913 nogle tarvelige gotiske Kalkmalerier, som atter overhvidtedes. Pompas Altertavle fra 1641, med Nadveren i Midtpartiet og Lensmandsvaaben (Vind og Ulfstand); Prædikestol fra 1596, omdannet 1654; romansk Granitfont. Sengotisk Korbue-Krucifiks; Degnestol fra 1556; Herskabsstol fra 1582; det øvrige Stoleværk fra c. 1650. Paa Skibets Nordvæg en 1709 opsat Mindetavle over Ridedefoged og Birkedommer i Dragsholms søndre Birk Chr. Pedersen Poder; smstds. Mindetavle over en Peder Nielsen, † 1728; i Taarnet Mindetavle over Præsten Niels Heining, † 1766. En ejendommelig Egetræsdør fra c. 1500, prydet med smedede Ornamente, deribl. to fantastiske Drageskikkelser, fører fra Kirken ind til Vaabenhuset**), se Tegn. af æ. n. Arkt. 5. S., 3. R. 16. I Kapellet, ved 1850 omdannet til Begravelseskapel for den Adelske Familie og adskilt fra Kirken, staar en Del Kister (Fr. Baron Adeler, † 1816, Kmhr. Herm. Løvenskiold, † 1825 i Montpellier, Sophie Hedevig Løvenskiold, f. Adeler, † 1859, Bertha Henriette Frederikke Zytphen-Adeler, f. Løvenskiold, † 1875, hendes Mand, G. F. O. Baron Zytphen-Adeler, † 1878, Arkivar Chr. Baron Z.-A., † 1915, m. fl.). I en Gravkælder under Skibet ved Koret staar flere til Dels sammenfaldne Kister, deribl. med Herredsfoged Claus Büsing, † c. 1695, og Præsten Jacob Christensen Dahl, † 1718; men af særlig Interesse er dog en stor Egetræskiste med et særdeles godt bevaret, mumificeret Lig, der menes at være Liget af den fra Maria Stuarts Hist. kendte James Hepburn, Jarl af Bothwell, † 1578 som Statsfange paa Dragsholm. At han er blevet begr. i Kirken, er

*) *Baroniet Adelersborg*, til hvilket hører, foruden Dragsholm og Næsgaard, Hovedgaarden Donnerup (Holmstrup S.), Avlsgaarden Teglværksgd. (Vallekilde S.) og Rangle Ml. (Holmstrup S.), har c. 314 Td. H. af alle Slags, hvoraf fri Jord c. 238, Skov c. 14, Bøndergods c. 61 Td., i Bankaktier 12,000, i Fideikommisskapitaler c. 1,954,000 Kr., i aarl. Arvefæstefgifter for bortsolgt Bøndergods c. 2516 Td. Korn og c. 160 Kr. i Penge. Forpagtergaardens Jordtilligg. udgør c. 1517 ha, Skove og beplantede Arealer 770 ha.

**) Til Døren knytter sig Sagnet om Fru Inger til Ris (se p. 568). Hun vilde bygge en Kirke ved sin Gd. N. for Faarevejle; men efter gentagne Forsøg maatte hun opgve det, da Trol-dene rev ned om Natten, hvad der var bygget om Dagen. Da spændte hun to Øksne for den alt færdige Kirkedør og lod dem trække afsted med den, indtil de lagde sig til Hvile paa Brinken ved Faarevejle, hvor Trolfolket ingen Magt havde, og her blev Kirken opført. Men for at hævne sig fik Trol-dene en Lindorm til at lægge sig foran Kirkedøren, saa at Folkene, der var derinde, ikke kunde komme ud, men maatte bryde sig en ny Udgang paa Nordsiden [i Virkeligheden har der aldrig været Indgang paa Sydsiden]. Da Ormen imidlertid blev liggende, opdrættede man en ung Tyr med Mælk og Hvedebrød, og denne gjorde det af med Uhyret. Men den søndre Indgang tilmuredes, og Døren, paa hvilken man til Minde satte Billeder af Lindormen, flyttedes til den nordre Indgang. Fru Inger fortæller Sagnet videre, blev begr. paa en af de nu ved Lammeffjords Tørlægning forsvundne Smaaholme, hvis egentlige Navn, Inderø, Sagnet omdøbte til „Ingerø“ (se J. B. Løffler, „Et Sagn fra Faarevejle Kirke“, Ill. Tid. ¹⁰/₁₂ 1876).

i alt Fald vist (if. Eiler Brockenhuus' Kalendarium); men om dette virkelig er hans Lig, har i den sen. Tid været meget omtvistet*). Den oprindl. Kiste, der før stod i det nuv. Adellerske Kapel, var saa brøstfældig, at Besidderen af Baroniet 1889 lod den indsætte i den nuv. Egetræskiste, der er forsynet med en Glasrude ved Ligets Ansigt. — Paa Kirkegaarden er der et Ligkapel og Gravsten over Præsten Pal. Hjort, † 1810.

† *Dragsholm*, hvis Navn utvivlsomt kommer af dets Beliggenhed paa „Draget“, tilh. i Middelaldr. Rosk. Bispestol; 1310 udstedte Bisp'en et Brev paa „Draugh“, 1334 forekommer Navnet „Dragsholm“; c. 1370 var Borgen Hovedsædet i et meget betydeligt Len, 13 Hovedgde og 42 Sognes Bispetiende. Af de bispl. Lensmænd nævnes Frende Jacobsen 1370, Bent Bille 1395, Peder Fæling 1418, Is Lydikesen 1468, Henrik Jensen Dresselberg 1470, Hr. Axel Lagesen Brok 1480, Henrik Jensen paany 1481, Herluf Skave 1488-96, Anders Jakobsen Reventlow 1527-30 og endelig Eiler Hardenberg, som i Grevens Fejde forsvarede Slottet baade mod Greven af Hoya, Albrecht af Mecklenburgs Feltherre, og mod lange Hermann, Grev Chr.f.s Befalingsmand paa Kalundb. Slot, saaledes at Dragsholm var det eneste faste Punkt, der ikke var i Fjendens Hænder, da

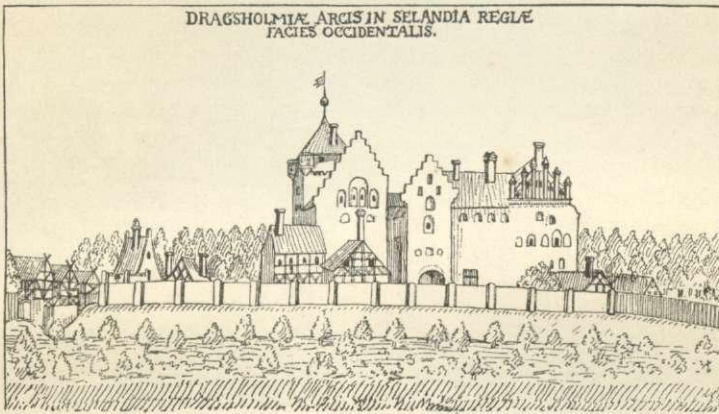

Dragsholm, set fra Øst. Efter Resen.

Chr. III landede paa Sjælland. Efter Reformat. blev D. et kgl. Len. Bl. Lensmændene nævnes Hr. Mogens Gyldenstjerne, Søhelten Otte Rud, atter Eiler Hardenberg 1551-54, Rigsrd. og Kansler Arild Huitfeldt 1597-1609, som vel her har skrevet en stor Del af sin Danmarkshist., Oluf Rosensparre, Claus Daa, Jørgen Vind, Chr. Urne m. fl. D. var en af Rigets anseligste Fæstninger, hvorfor det ogsaa benyttedes som Statsfængsel. Af Fangerne nævnes den sidste Roskildebisp, Joachim Rønnow, Aarhusbisp'en Ove Bille, der dog kun var fængslet en kort Tid, Bothwell (se ovfr.) 1573-78, hans Fjende, den skotske Kapt. John Clark, 1571-75, den norske Lensmand Erik Munk, der hængte sig her 1594, Eiler Brockenhuus til Søndergaarde († 1607), den berygtede Friherre til Heringholm Sigfrid Rindschat, fra 1610 til sin Død, Isak Pedersen Maaneskiold til Agervig fra 1626 til sin Død c. 1631, Teologen Niels Svendsen Chronich, dømt for sine separatistiske Anskuelse, 1655-58, m. fl. Den sidste slap ud, da de svenske indtog Slottet. De ødelagde det 1659, vistnok ved Sprængning.

*) En Undersøgelse af Liget 1858 gav intet Resultat. Men Troen paa, at det var Bothwells Lig, bestyrkedes, da Anatomen Prof. I. Ibsen erklærede, at „Hovedet umiskendelig havde et skotsk Præg“, og ved den engl. Turist H. Marryats Ytring, at ingen Engelskmand kunde se Liget uden at erkende, at det var af „an ugly Scotchman“ (B. var kendt for sin Grimhed; forøvrigt blev ogsaa en anden Skotte, Kapt. J. Clark, begr. i Faarevejle). J. J. A. Worsaae hældede til den Mening, at det var B., men andre, som Fr. Schiern og Henry Petersen, har udtalt sig imod den. I nyeste Tid har Prof. F. C. C. Hansen søgt at bevise, at det er B. ved at sammenligne Liget med et Portr., der er i Familiens Eje. (Se Worsaae, „B.s Grav i F. Kirke“, III. Tid. 2/2 1862. — Fr. Schiern, Nyere hist. Studier, I, p. 476. — F. C. C. Hansen, Foredr. i Oldskr.selsk. 20/6 1915).

Aar 1664 fik Rentem. Henr. Müller D. for Penge, han havde tilgode (312,259 Rd.; Hovedgaardstakst 64 Td. H.). Men han maatte gaa fra den paa Gr. af Gæld, hvorefter den 1688 udlagdes til Hovedkreditoren, den portugisiske Jøde, Kbmd. i Hamburg, Manuel Texeira, hvis Søn Samuel Texeira paa Faderens Vegne skødede den (Gd. og Gods 1445 Td. H.) 1694 for 20,000 Rd. (!) til Admiral Cort Adelters yngste Søn, Kammerjunker, Gehejmeraad, Stiftamtmand Fr. Chr. Adeler († 1726). Dennes Søn, senere Konferensrd. Chr. Lente Adeler († 1757) købte den 1727 af sine Medarvinger for 76,000 Rd. D. C. Han opr. ^{10/1} 1755 Gd. og Gods til Stamhus for sin Brodersøn, Lieutn., sen. Kmhr. Conr. Vilh. Adeler. Denne blev udnævnt til Friherre kort før sin Død 1785, og Stamhuset blev da ^{9/10} s. A. ophøjet til Baroni for Sønnen Fr. Baron Adeler, sen. Gehejmerd. og Overpræsident i Kbh. († 1826), der foretog mange Forbedringer paa Godset og ved kgl. Bevill. af ^{81/10} 1810 substituerede Baroniet med en Fideikomiskapital paa 300,000 Rd. (efter Pengekrisen 120,000 Rd.). Hans Enke beholdt Godset, købte Dønnerup (se p. 539) og opr. Godserne ^{15/12} 1843 til et Baroni for sin Datterdatter Bertha Henriette Frederikke Løvenskiold og hendes Mand, Kmhr. G. F. O. Baron Zytphen-Adeler († 1878). Næste Besidder var dennes Søn F. H. C. de Falsen

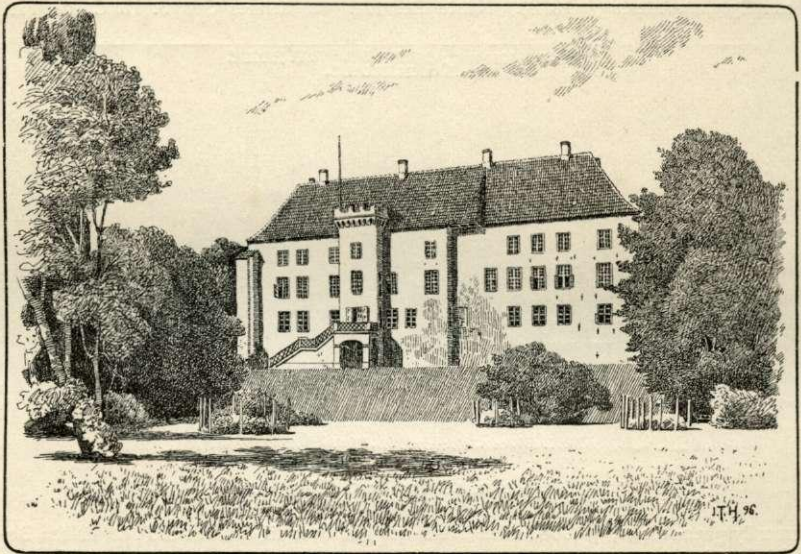

Dragsholm, set fra Vest. Efter Resen.

Baron Zytphen-Adeler, † 1908, efter hvem det gik over til Sønnen G. F. de Falsen Baron Z.-A.

Den hvidkalkede, i al sin Enkelthed anelige og smukke Hovedbygning er nu træfløjet med Hovedfløj mod Ø. og høj Portmur mel. de andre Fløjes lavere, vestre Partier. Arkitekturen har faaet sit afgørende Præg under C. L. Adeler 1697, efter at Henr. Müller havde flikket paa Bispeborgens Ruiner 1675 (Aarst. i Jærnanke ind mod Slotsgaarden); Tinderne paa Portmuren og paa Østsidens Karnap er tilføjede c. 1850. Trods det barokke Tilsnit er der bevaret meget ældre Murværk. Gaarden ligger endnu paa den høje, firkantede, af Grave omgivne middelalderl. Borgbanke, og ved Nationalmus. Undersøgelser 1918-19 er det paavist, at den østl. Del af Sydfløjens Sydmur er Levning af en mærkelig romansk Bygning, et Palatium, i sin Art enestaaende her i Landet. Dette Murværk er over en Kvadersokkel opf. af Munkesten i Munkeskifte med Hjørnepiller og med Spor af rundbuede Vinduer, hvoraf et nu staar som Blinding. Oprindl. har der været i alt 9, ordnede i 3 Grupper, ganske som i Rosk. Domkirke; det midterste Vindue i hver Gruppe har været c. 4,5 m højt, hele Façaden 23,5 m lang og nu 14,5 m høj, heri medregnet en paabygget, sentmiddelalderl. Vægtergang. Palatiet har dog ikke blot bestaaet af een Fløj; bevarede Grundsten viser, at det har været en Vinkelbygn. om Borgens Sydøsthjørne. Østpartiet synes at være styrket ned 1637, og i flg. Aar opførtes i dets Sted under Ledelse af Lorentz Steenvinkel en Nybygn. med bekvemme Logementer for Lensmanden; et hertil hør. Vindeltrappetaarn til Gaarden er forsvundet, men Karnappen ud til Haven er bevaret. I Østfløjens nordl. Del er der middelald. Murværk, og fra den senere Middelald. stammer Nordfløjens 2,5 m svære Nordmur, med Rester af Vægtergang under Tagskægget; Murtykkelsen forklares ved, at

denne Side var Borgens Angrebsside. Det store Taarn over Slottets Nordøsthj. er nedbrudt helt ned til Kælderen, og Hjørnet er nu lukket med ganske tynde Mure. Ind mod Slotsgaarden lader middelaldr. Murværk sig ikke konstatere, og hele den gl. Vestmur med det indre Porthus er forsvundet. Lensregnskaber og Billeder (tegn. for Chr. Urne c. 1650, bevarede i Resens D. Atl.) giver en Forestilling om Slottet før Ødelæggelsen. Det store Taarn, før med fladt Blydække mel. aabne Tinder, fik 1621-22 det paa Billedet viste Pyramidetag. Ved samme Lejlighed indrettedes der Fængsler oppe i Taarnet, og ogsaa andre Fængsler vides at have været tæt under Taget; Traditionen har sikkert ikke Ret, naar den vil paavise Bothwells Fængsel i Kælderen under det store Taarn. Det ydre Porthus og Broen, nu erstattet af en Vejdæmning, repareredes af Oluf Rosensparre; mel. de ligeledes forsvundne smaa Bindingsværkshuse var et, bygget og beboet af A. Huitfeldt. I øvrigt er der i 16.-18. Aarh. ofte Tale om Slottets Forfald. Fr. II paatænkte i den Anl. at sende en Bygmester til D., og trods Ombygningen 1637 og talrige Reparationer var de gl. Mure 1658 mange

Dragsholm 1896.

Steder revnede. — I Bispetiden fandtes paa Borgen et Kapel. Paa Renæssancetiden var dette i Nordfløjen, og Chr. Urne lod nyt Inventar udføre af Lor. Jørgensen, hvis Arbejder reddedes under Ødelæggelsen og nu findes i Bregninge Kirke. (D. Kapel betjentes i alt Fald en Tid af Præsten i Faarevejle). Den nuværende Kirke, ligeledes i Nordfløjen, indviedes 1732 og blev Anneks til Faarevejle; Inventaret er enkelt Snedkerarbejde fra denne Tid; paa Nordvæggen et karakterfuldt Portr. af Cort Adeler. — Ladegaarden, flyttet 1637 fra Vindekilde ned foran Slottet, er nyopf. efter en Brand 1848. — Den i engl. Stil holdte Have, hvori der er et stort Vandspring, staa i Forb. med Skoven Fruerlund, der har beholdt sit gl. Navn. I Udkanten af Vejrhøjs Skoveng, paa Toppen af Brydebjærg (41 m), er der 1878 rejst en Mindestøtte for G. F. O. Baron Zytphen-Adeler og Hustru (Sandstensobelisk med Portrætmedailloner). — Endnu i Slutn. af 18. Aarh. var der paa D. et Stutteri af den „Hesseløske vilde Art“. (Chr. Axel Jensen, i „Dske Herregde“ ved 1920, og Aarb. f. n. Oldk. 3. R. IX p. 59).

Paa *Rødegd.*, opf. midt i 17. Aarh. af Ridefogden Christen Pesen Poder, satte Fyrst Emanuel af Anhalt sig fast under Svenskekrigen, men blev taget til Fange af Kapt. Robbert o. a. 1659 og ført som Fange til Hans Schack i Odense.

Ved *Ris* har der fordm ligget en Hovedgd. (se om Fru Inger p. 565), af hvilken der endnu i 18. Aarh. fandtes Ruiner, og man kan endnu paa Stedet finde Mursten. Den tilh. 1324-41 Stig Pedersen af Riis, der førte Slægten Haks Vaaben; derefter Søn-

nen Hr. Niels Stigsen 1355-74, hvis Arvinger Johs. Genvædder og Hr. Ludv. Andersen afhændede Ris til Biskop Niels i Rosk., som 1384 skænkede den til Bispestolen. — Hr. Jakob Absalonsen (Ulfeld) de Wethinge nævnes 1323-36, hans Søn Peder Jepsen af Wethinghø 1354, men dennes Broder Biskop Niels i Rosk. gav 1384 Wæthingæ til Bispestolen.

Byerne *Stubberup*, *Ordrup* og *Kaarup* hørte i ældre Tid til Vallekilde S., men søgte Faarevejle Kirke, der laa nærmere; Præsten i Vallekilde ønskede imidlertid, at de skulde søge hans Kirke og yde ham Smaaredseltiende, men ved Kongebrev af 18/10 1580 blev det ordnet, at de vedblivende skulde søge Faarevejle Kirke og yde Præsten dér deres Smaaredseltiende. Nu er den henlagt til Nykøbing Kapellan pro loco in spe.

Paa Veddinge Mark findes en hellig Kilde, *Korskilden*, hvorpaa der i sin Tid skal have staaet et Kors og en Blok; nu benyttes den som Brønd. I Kolaas Skov findes en godt 300-aarig, henved 37 m høj Bøg.

I Sognet har ligget en Landsby *Tømmerup* (1384 Tummorp), der var nedbrudt længe før 1600.

Medens der paa de lave, flade Jorder omkr. Dragsholm ikke forekommer Oldtidsmindesmærker, kendes saadanne i stort Antal paa det Bakkedrag, der strækker sig paa langs hen gennem største Delen af Sognet; nogle Mindesmærker ligger dog her ogsaa paa lavere Terræn. Der er paavist i alt c. 150 Gravhøje foruden enkelte Dysser, men det meste heraf er forlængst sløjfet el. forstyrret. Bl. de bevarede maa nævnes den anseelige Gravhøj *Vejrhøj* paa Toppen af Banken af s. Navn.

Litt.: H. Fr. Rørdam, Arild Hvitfeldt og Præsten i Faarevejle, i Kirkeh. Saml. 4. R. VI. — Povl Hansen, To hist. Mindesteder i Holbæk A., Holbæk 1900.

Vallekilde Sogn (V.-Hørv Km.) omgives

af Faarevejle (tidl. berørte Sognet paa en lille Strækning Lammefjord, ved hvis Udtørring det har vundet godt 0,5 ha) og Annekset Hørv, Tuse Hrd. (Svinninge S.), fra hvilket det før skiltes ved Svinninge Vejle, ved hvis Udtørring det har vundet c. 55 ha, og Skippinge Hrd. (Sørslev og Føllenslev S.) samt Nekselsø Bugt. Kirken ligger c. 25 km SV. for Nykøbing og 19 km VNV. for Holbæk.

De for det meste ler- og mergelblandede Jorder er gennemgaaende højliggende og stærkt bakkede; højeste Punkt er Tinghøj, 53 m, hvorfra der er vid Udsigt ligesom fra andre Højder i den naturskønne Egn som Tudebjærg og Hankehøj. Enghaveskoven (under Adelsborg) gaar ned til Nekselsø Bugt, hvor der er god Badestrand; ellers er Sognet noget skovfattigt. Gennem Sognet gaar Nykøbing-Kalundborg Landevej og Hørv-Vørslev Banen.

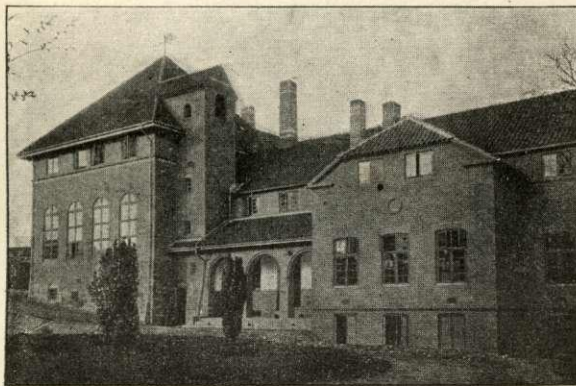
Befolkning i 1916: 1208 (1801: 612, 1850: 970, 1901: 1231), boende i 216 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 305 Td.; 47 Gde med 282 og 126 Hse med 23 Td. Hartk., samt 25 jordløse Hse. **Ejdsck.** (1916): 2565, deraf **Jordv.**: 1574. **Areal:** 1451 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 67 ha, Rug 74, Byg 237, Havre 133, Blands. til Modenhed 119, Kartoffler 15, Foderroer 150; Brak udgjorde 121 ha, Grønfoeder og Græsning 350, Haver o. l. 30, Tørvemoser 14, Skov 20, Vandar. 6. **Kreaturhold** (1919): 289 Heste, 1160 Stk. Hornkv. (deraf 627 Køer), 41 Geder, 72 Faar, 675 Svin (1914: 1905).

I Sognet Byerne: *Vallekilde* (c. 1370 Walekeldæ) med Kirke, Præstegd., Valgmenighedskirke („Korskirken“), Skole, Friskole, teknisk Skole og Folkehøjskole; *Bjærgesø* (c. 1370 Byerguse) med Forskole, Arbejds- og Forsørgelsesanstalt for V.-Hørv Km. (opf. 1867) med Alderdomshjem, Sparekasse (opr. 1869, ⁸¹/₃ 1917: Indskud 237,140, Reservef. 9948 Kr.) og Andelsmejeri; *Skippinge* (1130 Skeping) med Missionshus og Ml.; *Starreklint* (1206 Starræklintæ) med Skole, Kbmdshdl. og Jærnanest. *Vallekilde Hse*, *Tangmose Hse*, *Kulhuse*, *Snavhuse*, *Hestehave*,

Strandhuse. — *Teglværksgaarden*, under Adelersborg, har 50,9 Td. H., Ejds. 310, Jordv. 241; c. 222 ha, deraf Eng 7, Mose 4, Resten Ager. *Skippingegegd.* (nu udstykket), Arvefæste under Universitetet, bestod til 1865 af 2 Gde, Petershvile og Olsminde.

Vallekilde S., een Sognekommune med Annekset, har Tingsted i Nykøbing og hører under Retskr. Nykøbing Kbst. m. m., Politikr. Holbæk Kbst. m. m., Holbæk Amtstuedistr. (Filial i Nykøbing), Odshrds. Lægekr., Nykøbing Skattekr., Skippinge Hrds. Skyldkr., Amtets 2. Folketingsvalgkr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 2. Lægd. Kirken er selvejende.

Vallekilde Kirke er en romansk af Kamp og Fraadsten opf. Bygning med en ejendommelig, tresidet Apsis, der udv. er smykket med Blindingsfelter, indv. hvælvet og baaret af 2 Søjler med Tærningkapitæler; senere i Middelalderen overhvalvedes Skib og Kor, og der tilbyggedes et Taarn, to Vaabenhuse mod S. og N. og et Sakristi mod N. (Kamp og Munkesten). Altertavle fra 1598 med nyt Maleri, Korsfæstelsen; Prædikestol fra s. Værksted (1605); romansk Granitfont. Paa Nordvæggen et sengotisk Krucifiks;

Vallekilde Højskole.

et Par ældre, udmærket skaarne Sidefigurer findes i Sakristiet. I søndre Vaabenhus en jærnbeslaet Dør med Dyrefigurer, udmærket Arbejde (nu naglet til Væggen). I Korbuen Mindetavle af sort Marmor over Præsten Mikkel Madsen, † 1692; i Sakristiet Ligsten over Præsten Mads Mikkelsen, † 1649; i Taarnrummet indmur. Ligsten af sort Marmor over Præsten Ole Pedersen Schytte, † 1759; i Koret Ligsten over Peder Jensen Knub fra Vindekilde, † 1638. Den ældste Klokke er fra 1508.

— En Del af Kirkegaardsmuren er af Munkesten. Ved Begravelser bruges endnu den Skik at bære Liget omkr. Kirken, før det sænkes i Graven. (Kirken er opmaalt i „Maaleren“ 1911).

Korskirken, nær ved Folkehøjskolen, er opf. 1882 (Arkt.: A. Bentsen) i nyere Stil af røde Mursten med et lille Spir; den er ombygget 1918-19 (Arkt. I. Bentsen), hvorved Kirken overhvalvedes, og der tilføjedes Apsis og et nyt Vaabenhus mod V., ligesom Tag og Spir forhøjedes, det sidste tækket med Kobber. Af Inventaret nævnes det store Alterbill., den fortabte Søns Hjemkomst, fuldført af J. Roed efter Sønnen Holger Roeds Udkast; Dekoration af Troels Trier, Glasmalerier af Joak. Skovgaard. Font af bornholmsk Granit.

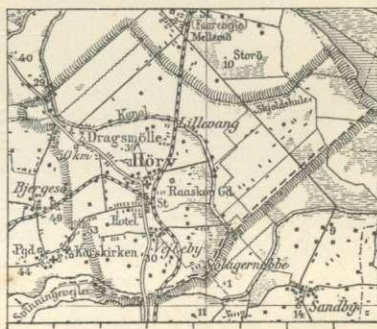
Vallekilde Folkehøjskole er opr. 1865 af Ernst Trier († 1893) og efterhaanden vokset op til en af de betydeligste i Landet; det første Aar havde den 31, 1919 c. 400 Elever, i de 2 Halvaarskursus har den i alt til 1920 haft c. 16,600 Elever. En Aarrække var der knyttet til den en Haandværkerskole (teknisk Skole), en Sløjd- og Væver-skole samt (indtil Statens Fiskerskole oprettedes) en Sømands- og Fiskerskole; disse er dog atter ophævede. Til Skolen hører ogsaa en Friskole. Af det store Bygningskompleks, der med Korskirken, Præste- og Lærerboliger osv. udgør en hel lille By, nævnes den gl. Hovedbyggn., der nu kun er Anneks til den nye, 1907-8 opf. Hovedbyggn. (Arkt. M. Nyrop, dekoreret af H. Munk) og det 1884 opf. Øvelseshus (ogsaa af Nyrop). Af de mange Kunstværker, der pryder Bygningerne, nævnes, i Foredragssalen, Dalsgaard: Ansgar døber og, i en af Skolestuerne, Viggo Pedersens Haandtegn.: Ernst Trier taler. For E. Trier, der er begr. paa Højskolens Mark („den Trieriske Gravplads“), er der 1898 afsl. et karakterfuldt Mindesmærke (Granitstøtte med Portrætbuste) af

J. Skovgaard. Nuv. Forstander er Triers Svigersøn Povl Hansen. (Litt.: E. Trier, 25 Aars Skolevirksomhed i V., Kbh. 1890; Povl Hansen, Fra V. Folkehøjsk. I-XXVI; E. Trier og Marie Abel, en Brevveksling, Kbh. 1915).

I *Vallekilde* har ligget en Hovedgd., hvortil skrev sig Henr. Skytte 1376-85, Ingemar Grubbe 1381-90, dennes Sønnesøn Ingemar Grubbe 1449, hvis Datter Anne ægtede Peder Jensen Halvegge, der 1471 skrev sig til Vallekilde. Gaarden synes dog samtidig at have haft fl. Ejere, thi 1464 nævnes en Væbner Jep Mortensen af V. Henved 40 m SV. for Kirkegaarden er der en Ruin af en middelald. Bygn. — Petrus Martinsson de *Skipplinge* nævnes 1346.

Der kendes spredt i Sognet adskillige Gravhøje og nogle Dysser, men meget heraf er nu forstyrret el. ødelagt. Af de bevarede Mindesmærker er frendl. 2 Langdysser ved Bjærgesø og 3 Gravhøje under V., deribl. paa Toppen af Bakken Tingbjærg Gravhøjen *Tinghøj*, ved hvilken der efter Sagnet har været holdt Ting.

Hørv Sogn (*Vallekilde-H. Km.*), Annekts til Vallekilde, omgives af dette, Faarevejle, Asnæs og Grævinge S. samt Tuse Hrd. (Kundby og Svinninge S.). Kirken ligger c. 17 km VNV. for Holbæk og 24 km SV. for Nykøbing. Sognet, der tidl. udgjorde det af Lammefjord og Svinninge Vejle omgivne Næs, har ved den førstes Udtørring vundet c. 1478 ha, mere end noget af de andre Sogne, og ved den sidste c. 36 ha. De dels sandede, dels mergelblandede Jorder er mod V. og i Midten højtliggende og stærkt bakkede; Svendsbjærg er 41 m; mod N. og Ø. er der lavt og jævnt. Sognet er skovløst. Gennem Sognet gaar Nykøbing-Slagelse Landevej, Odsherredsbanen og Hørv-Vørslev Banen.

Befolkning i 1916: 1331 (1801: 386, 1850: 484, 1901: 923), boende i 255 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 288 Td.; 68 Gde med 253 og 114 Hse med 35 Td. Hartk., samt 9 jordløse Hse. **Ejds.** (1916): 3437, deraf **Jordv.**: 2016. **Areal:** 2195 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 87 ha, Rug 85, Byg 201, Havre 163, Blands. til Mødenhed 243, Kartofler 19, Foderroer 174, Sukkerroer 12; Brak udgjorde 168 ha, Grøn-foder og Græsning 828, Haver o. l. 27, Skov 2, ubenytt. 19, Vandar. 20. **Kreaturhold** (1919): 468 Heste, 1499 Stk. Hornkv. (deraf 762 Køer), 48 Geder, 213 Faar, 969 Svin (1914: 2890).

I Sognet **Byerne:** *Hørv* (Hørve, c. 1370 Hwørf), ved Landevejen — 1916: 51 Gde og Hse og 324 Indb. — med Kirke, Missionshus (Tabor), Kbmshdhr., Brugsforen., Afholdshjem, Gæstehjem („Sams“), Elektricitetsværk, fl. industr. Anlæg som Maskinfabr., m. m. samt Jærnbanest. paa Odshredsbanen og Udgangspunkt for Hørv-Vørslev Banen — 21,1 km, anl. ifl. Lov af 27/5 1908, aabn. 1/5 1919 —, Telegraist. og Posteksp.; *Vejleby* (1178 Veteleby), ved Landevejen, med Forsamlingshus (opf. 1896) og Andelsmejeri (Brunebjærg). Gde og Hse: *Hørv Enghave*, *Hørv Lammefjord*. — *Dragsmølle* (1610 Draxmølle), Gd. (1916: 14 Td. H., Ejds. 120, Jordv. 80, c. 72 ha), er nu udstykket.

Hørv S., een Sognekommune med Hovedsognet, har s. Tingsted og hører under de s. Kredse som dette samt 2. Udskrivningskreds' 3. Lægd. Kirken tilhører Baroniet Adelsborg.

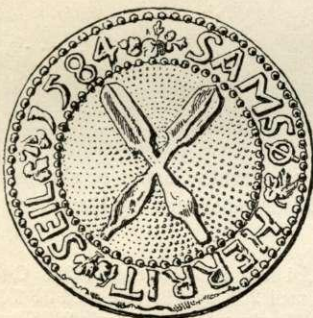
Kirken er vistnok oprindl. en romansk Kampestenskirke, men den er i den senere Middelald. helt ombygget, og desuden er i denne Periode Skibet overhvalvet og Taarn

og Vaabenhus i S. tilbygget (Kamp og Munkesten). Det tøndehvælv. Kor er nybygget 1575, som en i 1885 fremdraget Indskr. paa Nordvæggen viser. I Skibets østre Hvælvinger findes Kalkmalerier fra 1564 (Dommedag, Christus og den samarit. Kvinde, Skt. Jørgen og Dragen m. m., restaur. af Kornerup, se M. Petersen, Kalkmal. p. 116). Alterbordspanel jævngammelt med Koret; Altertavle og Prædikestol i Renæssancestil fra 1630 og 1620; Granitfont med Rebsnøning. Paa Skibets Nordvæg Rester af et gotisk Skt. Laurentius Alter (restaur. 1895); paa Sydæggen et senromansk Krucifiks. Den store Klokke er fra 1531.

I Sognets østl., lavtliggende Del findes ingen jordfaste Oldtidsminder, derimod adskillige i den vestl., højtliggende Del. Paa Bankerne her er talt c. 25 Gravhøje, men ikke mange er velbevarede; fredl. er 3, deribl. *Svendshøj* paa Svendsbjærg (se ovfr.) og en meget anseelig Høj N. for Hørv. V. for Hørv har paa flad, Mark ligget nogle, nu sløjfede Dysser.

Samsø.

Sognene: *Tranebjærg, Koldby, Onsbjærg, Besser, Nordby.*

1584

Samsø ligger i den sydvestl. Del af Kattegat mellem Sjælland, Fyn og Jylland (c. 16 km fra Røsnæs, 17 km fra Fynshoved, 21 km fra Kals Nakke ved Indløbet til Horsens Fjord og 10 km fra Helgenæs; til Kalundborg er der c. 32, til Aarhus 28 km), mellem $55^{\circ} 46'$ og 56° n. Br. og mell. $1^{\circ} 54'$ og $2^{\circ} 3'$ v. L. for Kbh. — hhv. c. $110^{\circ} 40'$ og $10^{\circ} 31'$ ø. L. for Grw. — Øen har en fra S. til N. langstrakt og i sin nordl. Del meget uregelmæssig Form. Fra Sydspidsen *Lushage*, (Ljushage), til *Issehoved* mod N. er der c. 26 km; den største Bredde er c. 9 km. Den bestaar af en større sydl. Del, *Sønderlandet*, og en mindre nordl., *Nordlandet* el. *Nordbylandet*, der forbindes ved en indtil 1,7 km bred for det meste med Naaletræer beplantet Landtange, Nordby Hede. Mellem den sydl. og nordl. Del skærer to Bugter ind: paa Østkysten *Stavns Fjord* (el. Østerfjord), der mod N. afsluttes af Halvøen Langør og mod Ø. (her kaldet Besser Fjord) skilles fra Havet ved det mod N. udskydende, c. 6,2 km lange, men ganske smalle Besser Rev, og som er opfyldt af mange Smaaøer, som Hjortholm, Mejlsholm, Yderste Holm, Hundsholm, Eg-holm, Sværm og Æskholm; paa Vestkysten den store halvmaaneformede Bugt, hvis sydl. Del kaldes *Sælvig*, medens den mod N. gaar under Navnet *Maarup Vig*. C. 3 km N. for Besser Revs Nordspids, Havnehage, ligger den lille Ø Kyholm og Ø. for den Øerne Lindholm, Vejkrø og Bosserne, alle benyttede til Græsning. Øen er ikke særlig høj, men dens Kyster har til Dels bratte Skrænter, og Landet er for det meste bakket. Sønderlandet har særlig i Midten og mod SØ. en Del spredte Bakkepartier med Højdepunkter paa 30 m og derover; højeste Punkt er Dyret ved Onsbjærg (med en af Generalstabens trig. Stationer), 49 m; men særlig Nordlandet er opfyldt af Bakkekæder, der med bratte Sider og dybe Længdedale strækker sig fra S. til N.; ogsaa enkelte Tværdale med meget smukke Partier løber ned til Havet. Fra Højdepunkterne, som Ballebjærg, 64 m,